

VADEMECUM
**PLANOWANIE I ORGANIZACJA
OCHRONY
ZABYTKÓW SAKRALNYCH**
NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO
I SYTUACJI KRYZYSOWYCH

 **INSTYTUT
BEZPIECZEŃSTWA
DZIEDZICTWA**

KRAKÓW 2023

SPIS TREŚCI

1. Słowniczek pojęć – 3
2. Podstawowe akty prawne, dotyczące ochrony zabytków – 4
3. Zabytki w prawie polskim – 5
4. Kategorie zabytków – 6
5. Formy ochrony zabytków – 7
6. Organizacja ochrony zabytków w Polsce – 8
7. Obowiązki opiekuna zabytku w prawie kościelnym – 9
8. Odpowiedzialność karna za działanie przeciwko zabytkom – 11
9. Obowiązki właścicieli, zarządców zabytków w zakresie ich ochrony – 12
10. Zabezpieczenie przeciwpożarowe zabytków – 16
11. Techniczne środki zabezpieczenia zabytków, w tym zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem – 17
12. Zagrożenia dla zabytków – 23
13. Planowanie ochrony zabytków – 24
14. Przygotowanie obiektu zabytkowego na możliwe zagrożenia – 26
15. Zabezpieczenie zabytków ruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego – 27
16. Organizacja zabezpieczenia zabytków ruchomych – 36
17. Przygotowanie, organizacja i przeprowadzenie ćwiczeń ewakuacyjnych – 42
18. Co powinien zawierać plan ochrony zabytków? – 44
19. Załączniki – 48

Poradnik został opracowany w ramach projektu Bezpieczne dziedzictwo. Projekt ma na celu opracowanie programu zajęć i przeszkolenie 240 osób duchownych oraz zaangażowanych w opiekę nad ruchomymi i nieruchomymi zabytkami sakralnego dziedzictwa na terenie Polski. Zrealizowane szkolenia mają przygotować uczestników do opracowania dokumentów planistycznych realizujących obowiązek planowania i organizacji ochrony posiadanych i zarządzanych zabytków w sytuacji kryzysowej i na wypadek konfliktu zbrojnego. Podczas odbywających się w Krakowie szkoleń, ich uczestnicy pozyskują wiedzę na temat przygotowania obiektu na wystąpienie zdarzenia kryzysowego planowania działań zabezpieczających dla obiektów nieruchomych i ruchomych, narzędzi i systemów mających na celu podniesienie poziomu bezpieczeństwa w obiekcie,

ochrony przeciwpożarowej oraz zasad przygotowania i przeprowadzenia przemieszczenia lub rozśrodkowania ruchomości.

Elementem projektu Bezpieczne dziedzictwo są zdalne seminaria pt. Dziedzictwo w cieniu Kasandry. Podczas spotkań, wspólnie z zaproszonymi Gośćmi rozmawiamy o różnych aspektach opieki i ochrony nad dziedzictwem kulturowym.

Projekt bezpieczne dziedzictwo jest realizowany w latach 2023-2025 i korzysta z dofinansowania w wysokości 99 900 zł. Sfinansowany jest ze środków Narodowego Instytutu Wolności Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020-2030.

SŁOWNICZEK POJĘĆ

1

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

Prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

Roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

Badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

Badania architektoniczne – formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

Historyczny układ urbanistyczny lub rralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

Historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

Krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

PODSTAWOWE AKTY

1. Konwencja Haska o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212 - załącznik).
2. Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. Nr 48 z 2012 r., poz. 248).
3. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r. poz. 840).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 r. w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz. U. z 2004 r. Nr 202, poz. 2073).
6. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. z 2023 r. poz. 822).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (Dz. U. z 2014 r., poz. 1240).
8. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r. poz. 164).
9. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz. U. z 2022 r. poz. 2057 z późn. zm.).
10. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 6 czerwca 1996 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.).
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2022 r. poz. 385).
13. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2022 r. poz. 2393).
14. Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz.U. z 2021 r. poz. 1995).
15. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz.U. z 2017 r., poz. 1897).
16. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1928).
17. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 261).
11. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 742 ze zm.).
12. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz.U. z 2022 r. poz. 655 z późn. zm.).

ZABYTKI W PRAWIE

Aktami prawnymi regulującymi organizację ochrony zabytków w Polsce są ustawy i rozporządzenia wykonawcze wydane przez organy państwa. Podstawowe dla tej sfery unormowania zawiera ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dotyczą one również warunków konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Zasady funkcjonowania placówek muzealnych, bibliotek oraz archiwów sformułowane zostały w osobnych ustawach: o muzeach, o bibliotekach, o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach czy w ustawie o działalności kulturalnej i o ochronie osób i mienia. Podobną rolę pełni także Decyzja Nr 72/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 6 marca 2014 r. w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kulturalnych w resorcie obrony narodowej.

W polskim systemie prawa pojęciem podstawowym, jakim posługują się osoby zaangażowane w ochronę dziedzictwa kulturowego, jest zabytek. Zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytki dzielimy na trzy kategorie: zabytki nieruchome, zabytki ruchome i zabytki archeologiczne.

Można wskazać różne rodzaje takich obiektów, np. zabytki:

- a) militarne: armaty, broń, amunicja, bunkry, pomniki, wyrzutnie rakiet, twierdze obronne;
- b) sakralne: kościoły, kaplice, cerkwie, meczety, synagogi, cmentarze i obiekty z nimi związane, domy pogrzebowe, krematoria, przedmioty służące do sprawowania kultu;
- c) techniki: kopalnie, mosty, kanały, fabryki, wodociągi, radiostacje, parowozy;
- d) architektury: budynki i ich zespoły, jak pałace, zamki, dwory;
- e) układy urbanistyczne: przestrzenne założenia urbanistyczne miast lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic i dróg (np. układ urbanistyczny średniowiecznego Krakowa lub średniowiecznego Wrocławia);
- f) krajobraz kulturowy: przestrzeń zawierająca elementy wytworzone przez naturę lub człowieka oraz przez te czynniki historycznie ukształtowana (np. pola mozaikowe Mazowsza, Stare Miasto w Krakowie, zabytkowa kopalnia soli w Wieliczce, warszawska Starówka).

KATEGORIE ZABYTKÓW

Zabytki nieruchome – (stanowiące nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości) do tej kategorii zabytków zalicza się w szczególności: krajobrazy kulturowe, dzieła architektury i budownictwa, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie, zakłady przemysłowe, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, cmentarze, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome – (rzeczy ruchome, ich części lub zespoły rzeczy ruchomych) do tej kategorii należą obiekty zabytkowe będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami, które są zbiorami przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według określonej koncepcji ich twórców, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, wytworami techniki (zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu, maszynami i narzędziami) świadczą-

cymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza: militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji, instrumentami muzycznymi.

Zabytki archeologiczne – są zabytkami nieruchomymi, stanowiącymi powierzchnię, podziemną lub podwodną pozostałość egzystencji i działalności człowieka wraz z nawarstwieniami kulturowymi i znajdującymi się w nich wytworami bądź śladami albo zabytkami ruchomymi będącymi tymi wytworami. Stanowią kategorię, do której należą zabytki nieruchome, stanowiące w szczególności: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej oraz cmentarzyska, a także kurhany.

ZABYTKI		
Nieruchome	Ruchome	Archeologiczne
Kościóły, kapliczki, dzwonnice, forty, zamki, kamienice, pałace, młyny, układy urbanistyczne (dzielnice), cmentarze, parki, ogrody.	Obrazy, mapy, rzeźby, stroje, biżuteria, medale, ceramika, naczynia, broń, meble, tkaniny, sztandary, pieczęcie, dokumenty, starodruki, rękopisy, instrumenty.	Stanowiska archeologiczne, cmentarzyska, kurhany, przedmioty związane z działalnością gospodarczą, religijną i artystyczną człowieka.

Ochronie mogą podlegać także: nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektów

budowlanych, placów, ulic lub jednostek osadniczych.

FORMY OCHRONY ZABYTEKÓW

W polskim prawie występuje kilka form ochrony zabytków:

Wpis do rejestru zabytków - jest prowadzony dla zabytków znajdujących się na obszarze województwa przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Należy dodać, że do rejestru zabytków nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa - chroniący zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczone do jednej z kategorii określonej w art.14a ust. 2 pkt 1-13 ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego - z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Uznanie zabytku za pomnik historii - chroni zabytki najcenniejsze dla dziedzictwa narodowego (np. budownictwo obronne, zespoły klasztorne, pola bitew, obiekty techniki). Uznanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego za pomnik historii o szczególnej wartości dla kultury - dokonuje

w drodze rozporządzenia Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

Utworzenie parku kulturowego - w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów wraz z zabytkami nieruchomymi, które są charakterystyczne dla miejscowej tradycji osadniczej i budowlanej, rada gminy - po zasięgnięciu opinii właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków - może utworzyć park kulturowy na podstawie uchwały, określając jego granice oraz sposób ochrony.

Ustalenie ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - polega w szczególności na określeniu rozwiązań niezbędnych dla zapobieżenia zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywrócenia ich do jak najlepszego stanu.

ORGANIZACJA OCHRONY ZABYTEKÓW W POLSCE

6

Organy ochrony zabytków działają w ramach administracji rządowej i w jednostkach samorządu terytorialnego:

Poziom krajowy – minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na obszarze kraju sprawuje Generalny Konserwator Zabytków.

Do podstawowych zadań Generalnego Konserwatora Zabytków należy w szczególności:

- opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem,
- organizowanie i prowadzenie kontroli dotyczących przestrzegania oraz stosowania przepisów obejmujących ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami,
- opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”,
- sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- koordynowanie działalności wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- kontrolowanie działalności wojewódzkich konserwatorów zabytków na zasadach określonych w ustawie z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej,
- organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich,
- współpraca z organami administracji publicznej dotycząca ochrony zabytków,
- organizowanie szkoleń obejmujących problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Generalny Konserwator Zabytków podejmuje również działania dotyczące opieki nad zabytkami związanymi z historią Polski, które pozostają poza granicami kraju.

Poziom wojewódzki – wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w obszarze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na terenie województwa wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków wchodzi w skład zespolonej administracji rządowej i kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków.

Do jego obowiązków należy w szczególności:

- wykonywanie zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie i udostępnianie dokumentacji w tym zakresie,
- opracowanie wojewódzkiego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy wykonywaniu tych planów,
- sprawowanie nadzoru nad zgodnym z przepisami prowadzeniem badań konserwatorskich i archeologicznych, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działaniach przy zabytkach,
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach,
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Do zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków należy również uzgadnianie planów ochrony zabytków, opracowanych przez kierowników jednostek organizacyjnych posiadających zabytki oraz organy administracji samorządowej gminy i powiatu.

Poziom jednostki samorządu terytorialnego – prezydent miasta/starosta powiatu na mocy podpisanego z wojewodą porozumienia może powołać miejskiego/powiatowego konserwatora zabytków, na którego delegowana zostaje część zadań konserwatora wojewódzkiego. Zakresy kompetencji poszczególnych miejskich/powiatowych konserwatorów mogą się między sobą różnić, co wynika z uzgodnień dokonanych uprzednio przez zainteresowane strony.

OBOWIAZKI OPIEKUNA ZABYTKU W PRAWIE KOŚCIELNYM

Obowiązek, jaki spoczywa na proboszczach i osobach zarządzających dziedzictwem kulturowym Kościoła Katolickiego wynika nie tylko z zapisów prawa świeckiego, ale także z prawa kościelnego i nauki społecznej Kościoła. Znalazło to odzwierciedlenie w dokumentach Soboru Watykańskiego II. W treści Konstytucji o Świętej Liturgii *Sacrosanctum Concilium* (1963), w art. 123 podkreślono, że Kościół tworzył z biegiem wieków skarbiec sztuki, który z całą troską winien być zachowywany. Natomiast w art. 126 wskazano: *Niech ordynariusze troskliwie czuwają, aby nie przechodziły w obce ręce ani nie niszczyły sprzęty kościelne lub cenne przedmioty, jako że są ozdobą domu Bożego*. Zobowiązanie do upowszechniania wiedzy oraz dobrych praktyk odnajdujemy w art. 129 dokumentu: *W czasie studiów filozoficznych i teologicznych klerycy powinni poznać także historię i rozwój sztuki sakralnej oraz zdrowe zasady, na których mają się opierać zaliczane do niej dzieła. Dzięki temu będą umieli szanować i zachowywać na przyszłość czcigodne zabytki Kościoła oraz służyć odpowiednią radą artystom wykonującym dzieła sztuki sakralnej*.

W ogłoszonej w 1967 r. Instrukcji Kongregacji Obrzędów *Eucharisticum Mysterium* podkreślono, aby przy przeprowadzaniu adaptacji kościołów do nowej liturgii nie niszczyć obiektów sztuki. W sytuacji, gdy podjęta zostanie decyzja o usunięciu zabytkowych elementów wystroju architektonicznego lub zabytkowych ruchomości, nakazano uczynić to za wiedzą ordynariusza diecezji oraz w konsultacji ze specjalistami. Zobowiązano jednocześnie opiekunów i zarządców zabytków do zapewnienia odpowiedniego nowego miejsca dla usuniętych obiektów zabytkowych, aby mogły być udostępnione wiernym. Kodeks Prawa Kanonicznego ogłoszony przez papieża Jana Pawła II, po dokonanej nowelizacji 25 stycznia 1983 r., zobowiązuje Kościół do opieki i troski nad całym dziedzictwem kulturowym wspólnoty, podkreślając konieczność działania

zgodnego z przepisami prawa państwowego:

- kan. 1220 §2: *Dla ochrony dóbr sakralnych oraz kosztowności należy okazać właściwą troskę o konserwację i zastosować odpowiednie środki bezpieczeństwa.*

- kan. 1276 §2 poleca władzy kościelnej wydawanie szczegółowych instrukcji w tym względzie, w oparciu o prawo kościelne, tradycję i okoliczności.

- kan. 1284 § 1 zwraca uwagę na to, aby administratorzy dóbr kościelnych wypełniali swoje zadania ze starannością dobrego gospodarza, stosując środki ważne w/g prawa państwowego.

Już w roku 1988, w treści art. 101 ogłoszonej przez papieża Jana Pawła II Konstytucji apostołskiej *Pastor Bonus*, napisano wprost: Pośród dóbr historycznych szczególne znaczenie mają wszystkie dokumenty prawne dotyczące życia i duszpasterskiej troski, a także określające prawa i obowiązki diecezji, parafii, kościołów i innych osób prawnych ustanowionych w Kościele. To historyczne dziedzictwo przechowywane zarówno w archiwach, jak i w bibliotekach, niech będzie powierzone kompetentnemu personelowi w tym celu, by uchronić dokumenty przed zaginięciem.

Konstytucja apostołska *Praedicate Evangelium*, obowiązująca od dnia 5 czerwca 2022 r., w art. 155 nakłada na Dykasterię Kultury i Edukacji obowiązek służenia pomocą i współpracy, aby biskupi diecezjalni (eparchialni), konferencje biskupów i wschodnie struktury hierarchiczne chroniły i zachowywały historyczne dziedzictwo, zwłaszcza dokumenty i akty prawne dotyczące i świadczące o życiu i duszpasterstwie kościelnym, jak również dziedzictwo artystyczne i kulturalne, pieczołowicie przechowując je w archiwach, bibliotekach i muzeach, w kościołach i innych budynkach, aby były dostępne dla wszystkich zainteresowanych.

Kościół w Polsce w roku 1966 wydał *Instrukcję o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki*

kościelnej. Opracowana została w ramach implementacji postanowień Soboru Watykańskiego II. Zapisano w niej jednoznacznie: *Rzędcom kościołów przypominamy, że nie są oni właścicielami, lecz tylko stróżami i opiekunami dzieł sztuki sakralnej, znajdujący mi się w obiektach powierzonych ich pieczy. Dlatego w żadnym wypadku nie wolno im najmniejszych nawet dzieł sztuki (jak np. zniszczone obrazy, figury, tzw. świątki, lichterze, stare księgi, zegary) przenosić do innych kościołów, zabierać z sobą na inną placówkę, sprzedawać lub darowywać. Dzieła takie należy zabezpieczyć przed kradzieżą i zniszczeniem, a jeśli ich stan nie pozwala na ekspozycję w kościele, trzeba przechowywać je w odpowiednim pomieszczeniu jako załączek ewentualnego muzeum parafialnego, lub też przekazać muzeum diecezjalnemu.* Dokument zobowiązuje także osoby odpowiedzialne za obiekty zabytkowe do współpracy z administracją państwową i samorządową w zakresie opieki i ochrony obiektów zabytkowych: *jeśli zamierzone prace dotyczą obiektu zabytkowego należy, w myśl państwowej ustawy o ochronie dóbr kultury, uzyskać także zgodę na ich wykonanie ze strony wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

W roku 1973 Konferencja Episkopatu Polski wydała *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*. W dokumencie zapisano m.in., że nie wolno sprzedawać, darować, zamieniać lub przemieszczać obiektów sztuki bez zgody władzy kościelnej. Obiekty należy zabezpieczyć przed kradzieżą, a cenniejsze obiekty, pomieszczenia dzieł sztuki i skarbcce muszą być zaopatrzone w odpowiedni system alarmowy. Obowiązki inwentaryzacji zasobu zabytkowego nałożono na każdą parafię. Postanowiono: *rządcy parafii i kościołów przeprowadzą inwentaryzację przedmiotów kultury i zabytków oraz wyposażenia wnętrza kościołów i kaplic, obiektów kultury, wszystkich pomieszczeń sakralnych oraz kapliczek terenu parafii. Spis taki winien zawierać opis obiektów i ich fotografie. Jeden egzemplarz spisu pozostaje u rządcy kościoła lub parafii, drugi zaś będzie przekazany do archiwum referatu do spraw sztuki, albo do muzeum diecezjalnego lub klasztornego.*

Autorzy dokumentu wskazali też kierunek działań na wypadek kradzieży ruchomych obiektów sztuki z kościołów i innych budynków przechowywujących lub gromadzących dzieła ruchome: *W razie zaginięcia zabytku albo obiektu sztuki*

z terenu parafii lub przedmiotu wyposażenia kościelnego, rządcą parafii lub kościoła zgłasza natychmiast wypadek odpowiedniemu organowi milicji obywatelskiej [ob. policji], kurii diecezjalnej i konserwatorowi wojewódzkiemu, jeśli chodzi o obiekty zabytkowe, figurujące w ewidencji konserwatorskiej. W dokumencie zapisano także zalecenie tworzenia kolekcji parafialnych, tworzonych z wycofanych przedmiotów, jakie należy w tym celu umieszczać w wydzielonych i właściwie zabezpieczonych pomieszczeniach lub przekazywać do muzeów diecezjalnych.

W roku 1981 Konferencja Episkopatu Polski uchwaliła dokument *Pro memoria* w sprawie kradzieży zabytków kościelnych. Biskupi zalecili w nim podjęcie działań prewencyjnych oraz upowszechniających wspólną troskę o dziedzictwo sakralne, w celu zmniejszenia fali dokonywanych w kościołach kradzieży. Zalecili ponadto dokonanie inwentaryzacji zabytków ruchomych i elementów wystroju obiektów nieruchomych sztuki sakralnej, zainstalowanie odpowiednich zabezpieczeń w kościołach, kaplicach i obiektach gromadzących i przechowywujących zbiory sztuki sakralnej.

W czasie II Synodu Plenarnego w punkcie pt. *Ochrona i konserwacja zabytków, muzea kościelne*, biskupi ogłosili: *Ochrona zabytków polega z jednej strony na ich inwentaryzacji, z drugiej zaś na zabezpieczeniu. Szczególna odpowiedzialność za ochronę zabytków sztuki kościelnej spoczywa na proboszczach i rektorach kościołów zabytkowych. Postanowienia ustawy państwowej o ochronie zabytków obowiązują ich w sumieniu, gdyż są wyrazem wspólnej troski obywatelskiej o ocalenie patrimonium narodowego, tak bezlitośnie niszczonego przez wojny, pożary, wandalizm i grabieże, a także zaniedbania ze strony osób odpowiedzialnych. Żadnemu proboszczowi nie wolno wszczynać jakichkolwiek działań przy obiekcie zabytkowym bez uzyskania zgody konserwatora diecezjalnego. Konserwacja wymaga kwalifikacji zawodowych i wysokiego poziomu etyki zawodowej. W seminariach duchownych, w ramach wykładów z historii sztuki, należy zaplanować specjalne zajęcia poświęcone konserwacji zabytków sztuki kościelnej. Powinny być one poszerzone o wizyty w pracowniach konserwacji zabytków, aby uświadomić alumnom, jak skomplikowane i kosztowne są specjalistyczne zabie-*

gi, które często nie byłyby konieczne, gdyby przestrzegano zasad ochrony zabytków. I dalej: *Obiekty szczególnie cenne, a zwłaszcza wycofane z kultu, mogą być przeniesione do muzeum diecezjalnego lub wzbogacić kolekcję parafialną. Podobnie ma się rzecz z archiwami i księgozbiorami parafialnymi. Muzea i kolekcje mają na celu*

nie tylko zabezpieczenie zabytków, ale i specyficzne oddziaływanie duszpasterskie realizowane przez stałą ekspozycję i wystawy okresów. Ochronie podlega także otoczenie zabytkowych świątyń, tak zwany cmentarz przykościelny wraz z dzwonnicy i drzewostanem.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA DZIAŁANIE PRZECIWKO ZABYTKOM

Kwestie dotyczące odpowiedzialności karnej za działania powodujące zniszczenie, uszkodzenie lub wywiezienie zabytkowych ujęte zostały następujących przepisach:

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1996 r. Kodeks karny:
  - kradzież rzeczy ruchomej (art. 278),
  - kradzież szczególnie zuchwała (art. 278a),
  - kradzież z włamaniem (art. 279),
  - rozbój (kradzież z użyciem przemocy) (art. 280),
  - kradzież rozbójnicza (art. 281),
  - wymuszenie rozbójnicze (art. 282),
  - przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej (art. 284),
  - oszustwo - doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia mieniem (art. 286 § 1),
  - zniszczenie lub uszkodzenie cudzej rzeczy (art. 288),
  - zabór pojazdu (art. 289),
  - paserstwo (art. 291),
  - paserstwo nieumyślne (art. 292),
  - przestępstwa przeciwko dobrom kultury na terenie okupowanym lub na którym toczą się działania zbrojne (art. 125),
  - używanie w czasie działań zbrojnych niezgodnie z prawem znaku ochrony zabytków (art. 126).
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:
  - a) przestępstwa:
    - uszkodzenie lub niszczenie zabytku (art. 108),
    - wywiezienie zabytku bez zezwolenia lub nieprzywiezienie go w terminie udzielonego po-

- zwołania (art. 109),
- fałszowanie zabytku (art. 109a) i wprowadzenie go do obrotu (art. 109b),
- b) wykroczenia:
  - niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, gdy się jest jego właścicielem lub posiadaczem (art. 110),
  - niepowiadomienie właściwego urzędu o dokonanych odkryciu zabytku (art. 115) lub zabytku archeologicznego (art. 116),
  - umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic lub urządzeń reklamowych (art. 118).
- 3. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
  - nielegalny wywóz muzealium za granicę (art. 34a ust. 1-2).
- 4. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach
  - wywiezienie za granicę materiałów bibliotecznego, który nie jest zabytkiem (art. 29a).
- 5. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
  - uszkodzenie lub niszczenie materiałów archiwalnych posiadanych pod opieką (art. 52),
  - nielegalne wywiezienie archiwaliów za granicę (art. 53),
  - zbycie, pomoc w zbyciu lub nabyciu materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego w razie powzięcia wiedzy, że nabywca chce je wywieźć za granicę bez zezwolenia (art. 54).

OBOWIAZKI WŁAŚCICIELI, ZARZĄDCÓW ZABYTKÓW W ZAKRESIE ICH OCHRONY

Podstawowym aktem prawnym regulującym obowiązki właścicieli, zarządców obiektów zabytkowych w zakresie opieki nad zabytkami i ich ochrony, jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz.U. z 2022 r. poz. 840) oraz **rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

W świetle przywołanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązek zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu, w tym ochrona przed zdarzeniami kryzysowymi i konfliktem zbrojnym. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza, polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych powinna być zorganizowana i realizowana na podstawie wspomnianego wyżej rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Organizację i sposób ochrony zabytku nieruchomego i zabytków ruchomych powinien zaplanować właściciel, posiadacz zabytku nieruchomego i zabytków ruchomych, ujmując stan zasobu podlegającego ochronie, ewentualne zagrożenia, sposób działania na wypadek ich wystąpienia, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania prac zabezpieczających zabytki.

W celu właściwego przygotowania ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych właściciel, posiadacz powinien opracować *Plan ochrony zabytku nieruchomego i zabytków ruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*. Plan ochrony powinien opracować zgodnie z *Instrukcją przygotowywania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*, stanowiącą załącznik do rozporządzenia.

Niezależnie od wymienionych obowiązków właściciel, opiekun zabytku zobowiązany jest zawiadomić właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Jednocześnie, zgodnie z treścią ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymagają następujące działania właściciela, opiekuna zabytku:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni,
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru,

- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru,
  - 5) prowadzenie badań archeologicznych,
  - 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru,
  - 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje,
  - 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru,
  - 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku,
  - 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych, w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2022 r. poz. 503) oraz napisów (oprócz znaku informującego, że zabytek ten podlega ochronie, gdyż znak ten na zabytku wpisanym do rejestru umieszcza starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków),
  - 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni,
  - 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.
- Oprócz wymienionych obowiązków:
- 1) właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia,
  - 2) w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku,
  - 3) kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:
    - a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot,
    - b) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
    - c) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).
  - 4) organy ochrony zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku mogą prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.
- Właściciel lub posiadacz zabytku może zgodnie z art. 27 ustawy o ochronie zabytków, wystąpić do właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w zabytku.
- Pozwolenie konserwatorskie (w formie decyzji administracyjnej) wydawane jest na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Nie zwalnia ono właściciela od obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.).
- Opieka nad zabytkami objętymi ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków

lub gminnej ewidencji zabytków, podlega również obowiązkowi, wynikającemu z następujących regulacji:

1) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane:

- a) obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyłym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej.
- b) obiekt budowlany powinien być w czasie użytkowania poddawane przez właściciela lub zarządcę kontroli okresowej, co najmniej raz w roku, polegającej na sprawdzeniu:
- stanu technicznego elementów budynku, budowli i instalacji narażonych na szkodliwe wpływy atmosferyczne i niszczące działania czynników występujących podczas użytkowania obiektu,
  - instalacji i urządzeń służących ochronie środowiska,
  - instalacji gazowych oraz przewodów kominowych (dymowych, spalinowych, wentylacyjnych),
- c) okresowej, co najmniej raz na 5 lat, polegającej na:
- sprawdzeniu stanu technicznego i przydatności do użytkowania obiektu budowlanego, estetyki obiektu budowlanego oraz jego otoczenia. W ramach kontroli przeprowadzić należy badanie instalacji elektrycznej i odgromowej, w zakresie sprawności połączeń, zabezpieczeń, oporności elektrycznej izolacji przewodów oraz uzemień oraz środków ochrony przeciwporażeniowej,
- d) okresowej w zakresie:
- stanu technicznego elementów budynku, budowli i instalacji narażonych na szkodliwe wpływy atmosferyczne i niszczące działania czynników występujących podczas użytkowania obiektu,
  - instalacji i urządzeń służących ochronie środowiska,
  - instalacji gazowych oraz przewodów kominowych (dymowych, spalinowych,

wych, wentylacyjnych),

co najmniej dwa razy w roku, w terminach do 31 maja oraz do 30 listopada, w przypadku budynków o powierzchni zabudowy przekraczającej 2000 m² oraz innych obiektów budowlanych o powierzchni dachu przekraczającej 1000 m²,

- e) bezpiecznego użytkowania obiektu każdorazowo w przypadku wystąpienia okoliczności takich jak: wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, osuwiska ziemi, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, pożary lub powódzie.

Kontrole powinny przeprowadzać osoby posiadające uprawnienia budowlane w odpowiedniej specjalności.

Właściciel lub zarządca obiektu budowlanego jest obowiązany przechowywać przez okres istnienia obiektu budowlanego dokumenty dotyczące jego utrzymania (jak: decyzje budowlane, dokumenty przeglądów, instrukcje użytkowania, itp.) oraz opracowania projektowe i dokumenty techniczne robót budowlanych wykonywanych w obiekcie.

Właściciel lub zarządca obowiązany jest prowadzić książkę obiektu budowlanego dla każdego:

- budynku,
- obiektu budowlanego niebędącego budynkiem, którego projekt jest objęty obowiązkiem sprawdzenia projektu architektoniczno-budowlanego oraz technicznego pod względem zgodności z przepisami, w tym techniczno-budowlanymi.

Książka obiektu budowlanego to dokument, w którym zapisywane są informacje dotyczące:

- przeprowadzonych badań i kontroli stanu technicznego,
  - remontów i przebudowy,
- w okresie użytkowania obiektu budowlanego.

Odpowiedzialność za prowadzenie książki obiektu budowlanego spoczywa na właścicielu lub zarządcy.

2) Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej.

Właściciel, zarządca lub użytkownik budynku, obiektu budowlanego lub terenu, zapewniając ich ochronę przeciwpożarową powinien:

- 1) przestrzegać przeciwpożarowych wymagań techniczno-budowlanych, instalacyjnych i technologicznych,
- 2) wyposażyć budynek, obiekt budowlany lub teren w wymagane urządzenia przeciwpożarowe i gaśnice,
- 3) zapewnić przeglądy techniczne, konserwacje oraz naprawy urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic, w sposób gwarantujący ich sprawne i niezawodne działanie,
- 4) zapewnić osobom przebywającym w budynku, obiekcie budowlanym lub na terenie, bezpieczeństwo i możliwość ewakuacji,
- 5) przygotować budynek, obiekt budowlany lub teren do prowadzenia akcji ratowniczej,
- 6) zapoznać pracowników z przepisami przeciwpożarowymi,

- 7) ustalić sposoby postępowania na wypadek powstania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia.

Komendant wojewódzki Państwowej Straży Pożarnej właściwy dla miejsca lokalizacji budynku na uzasadniony ekspertyzą techniczną wniosek właściciela obiektu budowlanego lub terenu, którego dotyczą rozwiązania zamiennie w stosunku do wymagań ochrony przeciwpożarowej, może, w drodze postanowienia, na które służy zażalenie:

- 1) wyrazić zgodę na zastosowanie rozwiązań zamiennych,
- 2) wyrazić zgodę na zastosowanie rozwiązań zamiennych pod warunkiem spełnienia dodatkowych wymagań określonych w postanowieniu,
- 3) nie wyrazić zgody na zastosowanie rozwiązań zamiennych.

ZABEZPIECZENIE PRZECIWOŻAROWE ZABYTKÓW

Każdy posiadacz lub dysponent zabytku nieruchomego, czyli – zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej² – każdy właściciel, zarządca lub użytkownik budynku, obiektu budowlanego lub terenu, zapewniając ich ochronę przeciwpożarową, jest obowiązany:

- 1) Przestrzegać przeciwpożarowych wymagań techniczno-budowlanych, instalacyjnych i technologicznych;
- 2) Wyposażyć budynek, obiekt budowlany lub teren w wymagane urządzenia przeciwpożarowe i gaśnice;
- 3) Zapewnić przeglądy techniczne, konserwacje oraz naprawy urządzeń przeciwpożarowych i gaśnic, w sposób gwarantujący ich sprawne i niezawodne funkcjonowanie;
- 4) Zapewnić osobom przebywającym w budynku, obiekcie budowlanym lub na terenie, bezpieczeństwo i możliwość ewakuacji;
- 5) Przygotować budynek, obiekt budowlany lub teren do prowadzenia akcji ratowniczej;
- 6) Zapoznać pracowników z przepisami przeciwpożarowymi;
- 7) Ustalić sposoby postępowania na wypadek powstania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia.

Zgodnie z definicją zawartą w powołanej ustawie, ochrona przeciwpożarowa polega na realizacji przedsięwzięć mających na celu ochronę życia, zdrowia, mienia lub środowiska przed pożarem, klęską żywiołową lub innym miejscowym zagrożeniem poprzez:

- 1) Zapobieganie powstawaniu i rozprzestrzenieniu się pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia;
- 2) Zapewnianie sił i środków do zwalczania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia oraz na rzecz ochrony ludności;
- 3) Prowadzenie działań ratowniczych przez jednostki ochrony przeciwpożarowej².

W szerokim pojęciu ochrony przeciwpożarowej należy zatem chronić zabytek nie tylko przed pożarem, ale również przed klęskami żywiołowymi i innymi zagrożeniami, którymi są zdarzenia wynikające z rozwoju cywilizacyjnego i naturalnych praw przyrody, niebędące pożarami ani klęskami żywiołowymi, stanowiące zagrożenie dla życia, zdrowia, mienia lub środowiska, zapobieżenie, którym lub usunięcie skutków, których nie wymaga zastosowania nadzwyczajnych środków. Zabezpieczenie zabytku oznacza więc realizację warunków wskazanych w przepisach, dotyczących spełnienia wymogów techniczno-budowlanych w zakresie nie tylko stabilności konstrukcji w sytuacji normalnego użytkowania, ale również w sytuacji kryzysu oraz wyposażenia w gaśnice i niezbędne urządzenia przeciwpożarowe, wraz z zapewnieniem ich prawidłowego działania, a także zapewnienie koniecznego dojazdu pożarowego dla jednostek ochrony przeciwpożarowej i zaopatrzenia w wodę do zewnętrznego gaszenia pożaru.

Zabezpieczenie zabytku to również działanie planistyczne, mające na celu ustalenie sposobów postępowania na wypadek powstania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia, czyli opracowanie wymaganych dla zabytku dokumentów jakimi są:

- Instrukcja Bezpieczeństwa Pożarowego,
- Plan Ochrony Zabytków (ruchomych i nieruchomych),
- Plan Zarządzania Kryzysowego,
- Plan Ochrony Muzeum (dla muzeów).

Powyższe dokumenty wraz z podjętymi projektowanymi czynnościami mają również przygotować posiadacza (dysponenta) zabytku do realizacji konkretnych działań w sytuacji wystąpienia kryzysu, mających zapewnić bezpieczeństwo zabytkom oraz osobom w nich przebywającym.

TECHNICZNE ŚRODKI ZABEZPIECZENIA ZABYTKÓW W TYM ZABEZPIECZENIA PRZED KRADZIEŻĄ I ZNISZCZENIEM

Jedną z podstawowych potrzeb człowieka jest potrzeba bezpieczeństwa i poczucia bezpieczeństwa, niezależnie od miejsca jego przebywania. Jej urzeczywistnienia oczekuje się nie tylko w miejscu zamieszkania, w miejscu pracy czy zabawy, ale i w miejscach spotkań, skupienia i modlitwy, jakimi są obiekty sakralne. Tak, jak inne obiekty użyteczności publicznej podlegają one szczególnej ochronie i wymagają specjalnej pieczy ze strony właścicieli i zarządzających.

Obiekt sakralny, to w polskich warunkach najczęściej kompleks budynków, na które składają się:

- kościół, kaplice, dzwonnice, zieleń,
- budynek parafialny,
- budynek gospodarczy.

Przyjmując nazewnictwo zaczerpnięte z ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia, obiekt – to budynek lub zespół budynków rozmieszczonych na określonym obszarze wraz z urządzeniami infrastruktury technicznej. Obiekt sakralny wpisuje się w tak sformułowaną w ustawie definicję. Można przyjąć, że obiekt sakralny to również budynek użyteczności publicznej, objęty definicją zawartą w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, gdzie ustawodawca konstatuje, że:

Budynek użyteczności publicznej - budynek przeznaczony dla administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, kultu religijnego, oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, opieki zdrowotnej, opieki społecznej i socjalnej, obsługi bankowej, handlu, gastronomii, usług, turystyki, sportu, obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym lub wodnym, poczty lub telekomunikacji oraz inny ogólnodostępny budynek przeznaczony do wykonywania podobnych funkcji. Za budynek użyteczności publicznej uznaje się także budynek biurowy i socjalny.

Ustawa z 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia wprowadziła szereg uregulowań, na podstawie których organizuje się ochronę mienia w Polsce, wykorzystując wypracowane systemy i modele, nieustannie dostosowywane do zmieniających się zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych.

Konieczność ochrony mienia (w tym zabytków), determinuje potrzebę budowy systemu bezpieczeństwa obiektu. Jako system, w tym przypadku należy rozumieć ogół środków oraz działań, zarówno organizacyjnych, jak i prawnych, a także wszelkich innych przedsięwzięć wzmacniających stan bezpieczeństwa obiektu do akceptowalnego poziomu ryzyka. Podstawowym zadaniem tego systemu powinna być integracja wszystkich zasobów i elementów do przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa życia, zdrowia mieszkańców, gospodarzy, gości, wiernych w obiektach sakralnych, jak również mienia.

Pod pojęciem zasobów, przydatnych do przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa obiektu, należy rozumieć w szczególności:

- a) pracowników o odpowiednich kwalifikacjach,
- b) techniczne środki zabezpieczenia mienia,
- c) specjalistyczne technologie, zwiększające poziom bezpieczeństwa w obiekcie, we wszystkich fazach zarządzania.

W art. 3 przywołanej uprzednio ustawy o ochronie osób i mienia wskazano, iż realizacja ochrony osób i mienia odbywa się w formie:

1. Bezpośredniej ochrony fizycznej;
2. Zabezpieczenia technicznego polegającego na:
  - a) montażu elektronicznych urządzeń i systemów alarmowych, sygnalizujących zagrożenie chronionych osób i mienia oraz eksploatacji, konserwacji i naprawach w miejscach ich zainstalowania,

b) montażu urządzeń i środków mechanicznego zabezpieczenia oraz ich eksploatacji, konserwacji, naprawach i awaryjnym otwieraniu w miejscach ich zainstalowania.

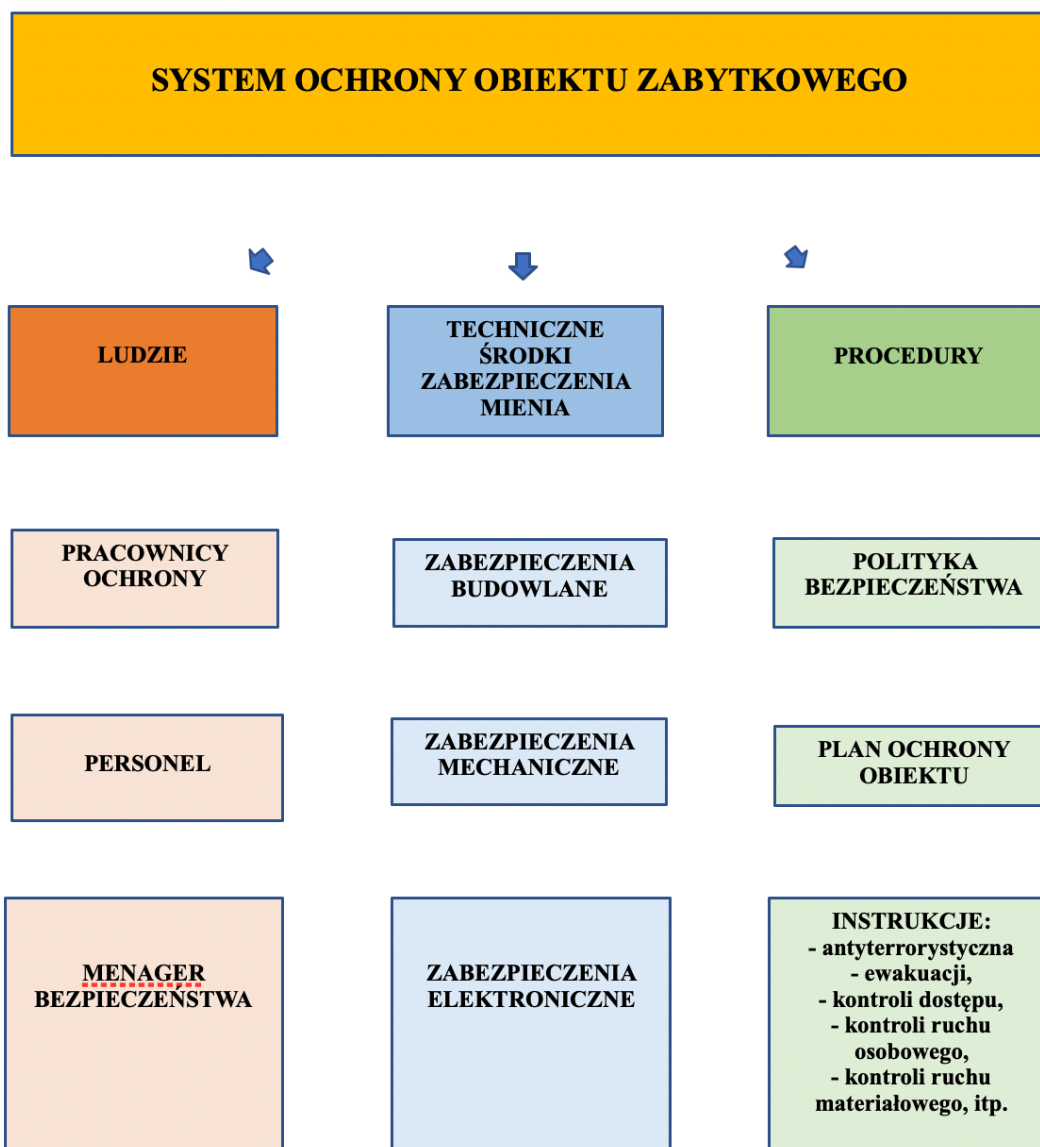
a) ochronę mienia, obiektów, osób prywatnych, firm i przedsiębiorstw - głównie przed kradzieżą i dewastacją;
 b) ochronę przed spowodowaniem sytuacji kryzysowych w obiektach i systemach określanych infrastrukturą krytyczną lub obiektach użyteczności publicznej.

Powyższa ustawa określa obszary, obiekty i urządzenia ważne dla obronności, interesu gospodarczego państwa i bezpieczeństwa publicznego, które podlegają obowiązkowej ochronie przez uzbrojone formacje ochronne lub odpowiednie zabezpieczenie techniczne.

Sytuacja kryzysowa, w rozumieniu ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, to sytuacja wpływająca negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołującą znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków;

Analizując treść ustawy o ochronie osób i mienia i ustawy o zarządzaniu kryzysowym, można zdefiniować rolę i zadania systemów bezpieczeństwa obiektów, jako:

Elementy składowe systemu ochrony mienia obiektu przedstawia poniższy schemat.

I. Ludzie

W całym systemie bezpieczeństwa obiektu ludzie, to zarówno najważniejszy, jak i - ze względu na podatność na zagrożenia - najłabszy element, dlatego musi on być ciągle poddawany procesowi szkolenia, doskonalenia, nadzoru oraz kontroli.

Pracownicy ochrony: zgodnie z ustawą o ochronie osób i mienia, to osoby wpisane na listę kwalifikowanych pracowników ochrony fizycznej lub kwalifikowanych pracowników zabezpieczenia technicznego i wykonujące zadania ochrony w ramach wewnętrznej służby ochrony albo na rzecz przedsiębiorcy (posiadającego koncesję na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług ochrony osób i mienia), lub osoby wykonujące zadania ochrony w zakresie niewymagającym wpisu na te listy, na rzecz przedsiębiorcy, który uzyskał koncesję na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług ochrony osób i mienia.

Personel: niezależnie od charakteru obiektu, to zespół osób, który musi być systematycznie szkolony z zakresu procedur bezpieczeństwa obowiązujących w obiekcie. Cyklicznie powinien być poddawany testom penetracyjnym, wykonywanym przez zewnętrznych audytorów, tak aby wykształcić u wszystkich w obiekcie wysoką „kulturę bezpieczeństwa”, tzn. wysoką wrażliwość na różnego rodzaju zagrożenia.

Manager bezpieczeństwa: dla naszych potrzeb tak nazwiemy osobę, której zadaniem będzie dbanie o wypracowywanie i implementację skutecznych metod i form realizacji zadań szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

II. Techniczne środki zabezpieczenia mienia

Techniczne środki ochrony mienia definiowane są jako zespół urządzeń technicznych utrudniających dostęp osób niepowołanych do ochraniającego mienia lub sygnalizujących stan zagrożenia tego mienia. Rodzaj zabezpieczeń technicznych użytych do ochrony technicznej obiektu winien być dobrany optymalnie do rodzaju i stopnia zagrożeń obiektu oraz winien zostać wpisany w plan ochrony obiektu. Techniczne środki zabezpieczenia mienia to zespół środków i sposobów stosowania urządzeń uniemożliwiających lub ograniczających dostęp do chronionych osób, obiektów i innych miejsc.

Środkami uniemożliwiającymi dostęp są np. fundamenty, mury, kraty, szyby, a więc środki, których nie można sforsować bez uprzedniego ich zniszczenia lub uszkodzenia. Środkami utrudniającymi dostęp są np. szlabany, barierki, niskie płoty i ogrodzenia, które można obejść lub przeskoczyć bez pozostawiania wyraźnych śladów. Do środków utrudniających dostęp należą także wszelkiego rodzaju sygnalizacje alarmowe, informujące służbę ochrony o naruszeniu strefy chronionej przez osobę nieupoważnioną.

Celem stosowania technicznych środków zabezpieczenia mienia jest przeciwdziałanie spowodowaniu zagrożenia lub zakłócenia funkcjonowania obiektu. We wszystkich wymienionych wyżej, zwłaszcza dużych obiektach, stosuje się systemy zabezpieczenia życia. Są to głównie systemy przeciwpożarowe, ewakuacyjne, nagłośnieniowe.

Do zabezpieczeń budowlanych zaliczamy: ściany i stropy (np. skarbców, magazynów, innych obiektów i pomieszczeń), drzwi stalowe pełne, kratowe, drewniane obite blachą, kraty stałe i ruchome, okiennice i szyby specjalne zabezpieczające otwory okienne, świetliki dachowe, wywietrzniki i włazy.

Do zabezpieczeń mechanicznych zaliczamy: zamki, kłódki, zawiasy i okucia antywłamaniowe, sejfy, szafy, mechaniczne bariery utrudniające dostęp, jak: kołowroty, szlabany, bariery, tripody. Wśród zabezpieczeń elektronicznych możemy wyszczególnić:

- 1) system sygnalizacji włamania i napadu (SSWiN),
- 2) system kontroli dostępu (SKD),
- 3) telewizję dozorową (CCTV - ang. *Close Circuit Television*),
- 4) dźwiękowy system ostrzegania (DSO),
- 5) systemy ochrony zewnętrznej obiektu (SOZ).

System Sygnalizacji Włamania i Napadu - SSWiN

Jest to podstawowy system sygnalizujący włamanie do danego obiektu. Bazową jednostką systemu SSWiN jest Centrala Alarmowa, która zbiera i przetwarza informacje pozyskane z dołączonych do niej czujników. Czujkami są urządzenia sygnalizujące zmiany otoczenia powodowane przez intruza. Czujki PIR - wykrywają temperaturę intruza, różną od otoczenia, czujki zbitcia szyb - rejestrują

dźwięki tłuczenia szyby, czujki wyłamania drzwi, przebicia ściany – rejestrują drgania wytwarzane przy tej czynności itd. Czujki przetwarzają odebrane sygnały i inicjują sygnał alarmowy.

System kontroli dostępu – SKD

Umożliwia elektroniczną kontrolę osób wchodzących i wychodzących w danym obiekcie. Kontrola tożsamości osób odbywa się na podstawie:

- karty elektronicznej z kodem danej osoby,
- podanego kodu numerycznego,
- cech biometrycznych.

Identyfikacji osoby można dokonać porównując wcześniej wprowadzone lub zarejestrowane cechy biometryczne z cechami odczytanymi przez czujnik biometryczny na wejściu. Dokładność i skuteczność kontroli osób uzależniona jest od rodzaju zastosowanych czytników bądź ich kombinacji. Systemy kontroli dostępu mogą być stosowane jako:

- 1) automatyczne pojedyncze czytniki kontrolujące jedno wejście,
- 2) autonomiczne kontrolery – kontrolujące kilka wejść,
- 3) system komputerowy – kontrolujący poruszanie się wszystkich osób w danym obiekcie.

Systemy dozoru wizyjnego – CCTV

Systemy wizyjne używane w systemach ochrony należą do najbardziej dynamicznie rozwijających się technologii branży ochrony technicznej obiektów. Aktualnie rozróżniamy:

- 1) systemy telewizji dozorowej – tzw. systemy obserwacyjne (analogowe),
- 2) systemy telewizji dozorowej – detekcyjne (wykrywające ruch w polu widzenia kamery),
- 3) systemy telewizji dozorowej – inteligentne (analizujące zmiany scenerii w polach oznaczonych w polu widzenia kamery),
- 4) systemy telewizji dozorowej – sieciowe (systemy cyfrowe budowane na bazie teleinformatycznej sieci Ethernet – IP).

Każdy system tworzony jest w oparciu o potrzeby, oczekiwania oraz budżet, jaki może zostać przeznaczony na inwestycję. Buduje się systemy małe, kilkukamerowe oraz rozległe, w oparciu o infrastrukturę światłowodową, z wykorzystaniem serwerów zamkniętych w szafach typu „rack”.

Od wielu lat instaluje się również stacjonarne kamery IP w technologii 360 stopni. Obecnie firmy ochrony są w stanie sprawić, aby każda z kamer reagowała na zadane wcześniej parametry, np.: ruch, naruszenie strefy, pozostawienie przedmio-

Foto. 1. Widok wnętrza kościoła w trakcie budowy strefy kontroli dostępu z wykorzystaniem czujki strefowej. Źródło: Krzysztof Urzędowski Beta Security System Sp. z o.o. Opole

tu, zabranie przedmiotu, ilość przechodzących osób, rozpoznawanie tablic rejestracyjnych, upadek przedmiotu, osoby, rozpoznawanie twarzy.

Systemy dźwiękowego ostrzegania - DSO

Systemy nagłośnienia zewnętrznego realizowane są głównie na bazie analogowych systemów, w oparciu o infrastrukturę 100V. Dzięki zastosowaniu odpowiednich wzmacniaczy i terminali Dell Wyse, rozwiązania działają bezawaryjnie już od kilkunastu lat. Całość jest tak konfigurowana, aby spełniała surowe warunki dla infrastruktury energetycznej i była odporna na zakłócenia elektromagnetyczne.

W ostatnim czasie, dzięki rozwojowi systemów IP, firmy ochrony rozpoczęły prace nad wdrożeniem systemów nagłośnienia IP (PA/GA Public Address/General Alarm). Technologia ta pozwala na tworzenie znacznie bardziej rozproszonej infrastruktury, lepsze zarządzanie i łatwiejsze integrowanie w jednym miejscu.

System nagłośnienia:

- zapewnia natychmiastowe przekazanie informacji o wystąpieniu zagrożenia,
- może ostrzegać i informować na wielu obszarach jednocześnie,
- zapewnia komunikację w przypadku niedziałającego systemu telefonicznego,
- może być zintegrowany z systemem interkomowym i systemem kontroli dostępu.

Systemy ochrony zewnętrznej obiektu - SOZ

Moment wykrycia osoby nieuprawnionej rzutuje na ewentualne straty w przypadku wystąpienia zagrożenia dla chronionego zabytku. Wczesne dostrzeżenie naruszenia chronionego terenu pozwala na szybszą interwencję i podjęcie działań, zmierzających do usunięcia zagrożenia. Opracowano wiele metod ochrony obwodowej obiektów, które wykorzystują różne rozwiązania detekcji. Wśród nich wyróżnia się systemy instalowane na ogrodzeniu, naziemne oraz ziemne systemy ochrony zewnętrznej.

Zabezpieczenie zabytków ruchomych

W celu zabezpieczenia zabytków ruchomych możliwe jest ich znakowanie mikrocząsteczkami, tzw. Metodą DNA. Mikrocząsteczka DNA to poliestrowa kropka o średnicy 1 mm, zawierająca wykonany metodą laserową kod identyfikacyjny

DNA, składający się z 21 znaków. Mikrocząsteczki są aplikowane na mienie przy pomocy substancji klejącej, widocznej tylko w świetle UV. Mikrocząsteczki przygotowywane są na indywidualne zamówienie, każdy numer jest niepowtarzalny. DNA stanowi niepodważalny dowód w postępowaniach sądowych i jest doskonałym narzędziem dla Policji i likwidatorów szkód. Nie ma możliwości podrobienia systemu czy wykonania duplikatu.

Foto. 2. Mikrocząsteczka DNA w powiększeniu.

Źródło: www.dnaprogram.pl

III. Procedury.

Zgodnie z ustawą o ochronie osób i mienia, dla obiektów podlegających obowiązkowej ochronie musi zostać sporządzony plan ochrony obiektu. Po opracowaniu, musi zostać zatwierdzony przez właściwego komendanta wojewódzkiego Policji, a od wejścia w życie ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych również przez właściwego szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Właściciele pozostałych obiektów nie są zobligowani do sporządzania takich planów, jednakże dobrą praktyką powinno stać się sporządzanie planów ochrony zabytków nieruchomych i ruchomych, wraz załącznikami w postaci instrukcji, określających szczegółowe zadania osób sprawujących funkcję administratorów obiektów zabytkowych.

Techniczne środki i organizacja przestrzeni według CPTED (*Crime Prevention Through Environ-*

mental Desig) - antidotum na zwiększenie bezpieczeństwa sakralnych obiektów zabytkowych. Jak pokazuje doświadczenie, skuteczne narzędzie w zapobieganiu zachowaniom aspołecznym, generującym przestępczość, stanowi metoda planowania przestrzennego, poprzez którą można wpływać na wprowadzanie rozwiązań służących właściwej organizacji przestrzeni architektonicznej wokół obiektów i na ich terenie. Zaproponowane przez kryminologa Clarenca Raya Jeffery'ego podejście do *zapobiegania przestępczości poprzez projektowanie środowiska*, czyli standard CPTED (*Crime Prevention Through Environmental Design*), skupia się na tworzeniu bezpiecznych przestrzeni publicznych i redukowaniu okazji do popełniania przestępstw, wykorzystując kilka prostych metod. Kładzie nacisk na rozwój działań proaktywnych - umacniających więzi społeczne, skłaniających do wzięcia odpowiedzialności za miejsce zamieszkania, sprzyjających zmniejszeniu anonimowości mieszkańców i zwiększeniu ich skłonności do współpracy z samorządem lokalnym oraz służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i porządek. Niewątpliwą zaletę strategii stanowi sugestia kompleksowego projektowania, zmierzająca do poprawy jakości terenów zabudowanych. Rozwiązania z zakresu CPTED można z powodzeniem stosować w obiektach zabytkowych, co pomaga czynić je miejscami bezpiecznymi bez „fortyfikowania” przestrzeni.

Koncepcja CPTED opiera się na przekonaniu, że kompozycja elementów otoczenia wywołuje u potencjalnego sprawcy przyjemne lub nieprzyjemne doznania, które stymulują lub ograniczają jego wolę popełniania przestępstwa.

Istotnymi komponentami tej strategii są:

- naturalna obserwacja - umożliwiająca właściwe rozmieszczenie urządzeń, oświetlenia, aktywności ludzkiej, usytuowania budynków,
- kontrola dostępu - oddziaływanie poprzez właściwe rozmieszczenie wejść, wyjść, ogrodzenia, rozplanowania obronnej zieleni,
- wyodrębnienie terenu - poprzez odpowiednie usytuowanie budynków, ogrodzeń, znaków, napisów, ławek, użyty kolor, zaprojektowanie właściwej zieleni, rewitalizacja roślinności, drzew i krzewów,
- zarządzanie i konserwacja - wywierające wpływ poprzez właściwe utrzymanie stanu technicznego budynków, klatek schodowych, okien, oświetlenia.

Dostęp do obiektu zabytkowego, zaprojektowany według wskazanych wyżej standardów staje się nieatrakcyjny dla potencjalnego sprawcy. Na straży stoi bowiem wysoki poziom kontroli społecznej, brak możliwości ukrycia się, brak dróg łatwego dojścia i odejścia. Przy tym także sam obiekt staje się bezpieczniejszy i tańszy w utrzymaniu.

ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW

Zagrożenie - to sytuacja lub stan, w którym poczucie bezpieczeństwa maleje lub całkowicie zanika. Są to zdarzenia, wywołane świadomie i celowo lub losowo przez naturę bądź człowieka, które negatywnie wpływają na funkcjonowanie struktur administracyjnych oraz lokalnych społeczności.

Sytuacja kryzysowa - To sytuacja wpływająca negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołująca znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków.

Zarządzanie kryzysowe - to działalność organów administracji publicznej, będąca elementem bezpieczeństwa narodowego. Polega ona na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej.

Rodzaje zagrożeń:

1) **Naturalne** - wywołane przez siły natury: katastrofy naturalne, zmiany klimatyczne, słońce, ogień, wodę, sól, faunę i florę, wiatr, zanieczyszczenia chemiczne i fizyczne powietrza i wody

2) Wywołane przez człowieka:

- a) awarie: techniczne, komunikacyjne, katastrofy budowlane, sieci kanalizacyjnej, telekomunikacyjnej, gazowej, ciepłowniczej, elektrycznej;
- b) świadoma działalność: renowacje, konserwacje i prace budowlane niezgodne z dobrymi praktykami, recykling materiału budowlanego, podpalenia, wykorzystywanie niezgodnie z przeznaczeniem, samowolne lub niezgodne z zaleceniami konserwatorskimi remonty i inwestycje, nielegalna sprzedaż;
- c) nieświadoma działalność człowieka: prace inwestycyjne i remontowe, zmiana funkcji użytkowej obiektu, uszkodzenia i zniszczenia mechaniczne, nadmierna turystyka, kradzieże, wandalizm, terroryzm;
- d) zagrożenia w sytuacji kryzysowej: pożar, powódź, katastrofa budowlana, awaria techniczna, wandalizm, zamieszki, strajki, demonstracje, terroryzm, cyberzagrożenia, pandemie i epidemie;
- e) konflikt zbrojny: zniszczenia i uszkodzenia mechaniczne w efekcie prowadzonych działań zbrojnych, podpalenia, dewastacje, pożary, powstanie baz wojskowych na terenie zabytkowym, kradzieże.

PLANOWANIE OCHRONY ZABYTEKÓW

Zabytki ruchome i nieruchome każdego dnia narażone są na różnorodne zagrożenia. Mogą one wynikać z działania lub zaniechania człowieka, sił przyrody, jak również zbiegu różnych niekorzystnych zjawisk fizycznych.

Skutki zagrożeń powodowanych przez przyrodę (trzęsienia ziemi i morza, huragany, ulewę, powodzie, pioruny) oraz człowieka (kradzieże, niszczenia podpalenia) skutkują często nieodwracalnymi stratami w dziedzictwie.

Duże straty zabytków powodują konflikty zbrojne. Na skutek bezpośredniego rażenia bombami lotniczymi, raketami, pociskami artyleryjskimi, moździerzowymi, materiałami wybuchowymi zniknęły w czasie II – wojny światowej zabytki nieruchome i ruchome, muzea, biblioteki i archiwa. Zniszczeniu ulegały dzieła sztuki i cenne zbiory, powodowane grabieżą, uszkodzeniem i niszczeniem.

Mając na uwadze zagrożenia dla zabytków o charakterze kryzysowym oraz konfliktu zbrojnego konieczne jest planowanie ich ochrony przed uszkodzeniem lub zniszczeniem, w celu zachowania dla przyszłych pokoleń.

Ochronę zabytków sprawują organy administracji publicznej, która polega w szczególności na podejmowaniu przez te organy działań mających na celu:

- a) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- b) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- c) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- d) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- e) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- f) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opiekę nad zabytkami sprawują właściciele, zarządcy, w ramach której powinni utrzymywać zabytki w jak najlepszym stanie oraz zabezpieczać je przed możliwymi zagrożeniami kryzysowymi oraz na wypadek konfliktu zbrojnego.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych powinna być zorganizowana i realizowana na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212 poz. 2153).

W celu zapewnienia właściwego poziomu ochrony posiadanych zabytków ruchomych i nieruchomych, właściciele, zarządcy, powinni w pierwszej kolejności dokonać szczegółowej analizy posiadanego zasobu zabytkowego oraz zaplanować jej zabezpieczenie przed możliwymi do przewidzenia zagrożeniami.

Zapobieganie zdarzeniom mogącym zagrażać zabytkom, powinno być odpowiednio przygotowane, dlatego właściciele, zarządcy zabytków ruchomych i nieruchomych zobowiązani są do jego uprzedniego planowania.

Biorąc pod uwagę możliwe zagrożenia dla zabytku nieruchomego i zabytków ruchomych właściciel, zarządca opracowuje Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (ruchomych i nieruchomych).

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych jest dokumentem określającym zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania. Przedsięwzięcia te mają na celu uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem obiektów zabytkowych.

Organizację i sposób ochrony zabytku nieruchomego i zabytków ruchomych powinien zaplanować właściciel, posiadacz zabytku nieruchomego i zabytków ruchomych, ujmując stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, sposób działania na wypadek zagrożeń, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania prac zabezpieczających zabytki.

W celu właściwego przygotowania ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych właściciel, posiadacz powinien opracować *Plan ochrony zabytku nieruchomego i zabytków ruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*. Plan ochrony powinien zostać opracować zgodnie z „Instrukcją przygotowywania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”.

Planowanie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych powinno uwzględniać następujące przedsięwzięcia:

I. Zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych, które obejmuje w szczególności następujące przedsięwzięcia i czynności:

- 1) opracowanie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, jeżeli nie zostały one opracowane wcześniej, oraz ich aktualizację,
- 2) kontrolę i doskonalenie stanu technicznego zabytków
- 3) instalowanie i utrzymywanie w sprawności urządzeń i systemów zabezpieczenia zabytków, w tym sygnalizacji wykrywania i alarmowania;
- 4) wykonywanie ewidencji i dokumentacji zabytków podlegających ochronie;
- 5) projektowanie i wykonywanie inżynierjno-technicznych prac zabezpieczających przy zabytkach, takich jak:
  - a) podwyższenie klasy odporności ogniowej i poprawa właściwości konstrukcyjnych,
  - b) zabezpieczenia przed skutkami wybuchów, wichur, śnieżyc, powodzi lub zalania z innych przyczyn, osunięć lub zapadnięć gruntu,
  - c) obudowa lub osłona fragmentów szczególnie wartościowych i narażonych na destrukcję.

II. Podwyższenie gotowości, obejmujące następujące czynności:

- 1) demontaż i ukrycie najcenniejszych detali architektonicznych i elementów wyposażenia;
- 2) przygotowanie i rozmieszczenie znaków Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regu-

laminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212), zwanej dalej "Konwencją haską";

- 3) gromadzenie i utrzymywanie w gotowości urządzeń, sprzętu, narzędzi, opakowań, materiałów niezbędnych do wykonania prac zabezpieczających i działań ratowniczych;
- 4) zorganizowanie systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania;
- 5) wyznaczenie i przygotowanie zespołów ludzkich do prac zabezpieczających i działań ochronnych;
- 6) zorganizowanie współdziałania właścicieli, zarządców i użytkowników zabytków, zwanych dalej "kierownikami jednostek organizacyjnych", organów administracji publicznej, specjalistycznych służb, jednostek i instytucji, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz wolontariatu.

III. Reagowanie, podczas którego prowadzi się akcje ratownicze oraz udziela pomocy jednostkom ratowniczo - gaśniczym.

IV. Zabezpieczenie i dokumentowanie, obejmujące:

- 1) zabezpieczenie zabytków przed dalszą destrukcją po ustąpieniu bezpośredniego zagrożenia;
- 2) dokumentowanie zdarzeń, strat i podjętych działań;
- 3) informowanie właściwych organów administracji publicznej, w szczególności wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz organów założycielskich o stratach, podjętych działaniach i ewentualnych potrzebach pomocy.

Plan ochrony zabytków jednostki organizacyjnej opracowuje kierownik jednostki organizacyjnej posiadającej zabytki, w uzgodnieniu z wojewódzkiego konserwatorem zabytków oraz przedstawia do zatwierdzenia wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta).

Plan opracowuje się w trzech egzemplarzach, z tym, że: pierwszy egzemplarz pozostaje u opracowującego, drugi przekazuje się wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta) a trzeci wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

PRZYGOTOWANIE OBIEKTU ZABYTKOWEGO NA MOŻLIWE ZAGROŻENIA

Jak już wspomniano, obiekt zabytkowy musi być bezpieczny i musi zapewnić bezpieczeństwo osobom w nim się znajdującym oraz znajdującym się w nim zabytkom. Warunki bezpieczeństwa zostaną spełnione pod warunkiem spełnienia przez posiadacza (dysponenta) zabytku wszystkich wymagań obowiązującego prawa. Zakres tych przepisów jest bardzo szeroki: od ochrony zabytków, poprzez ochronę przeciwpożarową, ochronę przed przestępstwami oraz innymi aktami skierowanymi przeciwko zabytkom, prawo budowlane po ochronę pracowników wynikającą z Kodeksu pracy.

Odpowiednie usytuowanie zabytku w aspekcie jego odległości od obiektów sąsiadujących (na które najczęściej nie mamy wpływu), dostęp do zabytku, zapewnienie możliwości prowadzenia działań ratowniczych, zapewnienie przeszkolo-

nych osób tworzących zespoły reagujące w sytuacji zagrożeń i kryzysów oraz szkolenie pracowników i osób przebywających w obiekcie i nadzorujących ekspozycje, ale również spełnienie wspomnianych wymagań w zakresie wyposażenie obiektu zabytkowego w urządzenia przeciwpożarowe i gaśnice o element przygotowania na ewentualne kryzysy.

Aspekt planowania i opracowania procedur działania oraz instrukcji to nie mniej ważny element przygotowania obiektu zabytkowego na zagrożenia: realne plany, sprawdzone podczas okresowych ćwiczeń, z którymi zapoznani są pracownicy i członkowie zespołów do zabezpieczenia i ewakuacji zabytków, ewaluacja procedur i planów są także ważnym elementem zabezpieczenia.

ZABEZPIECZENIE ZABYTKÓW RUCHOMYCH NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO

Wybór odpowiednich opakowań ochronnych dla zabytków ruchomych to zagadnienie z pozoru banalne. Wydaje się ono ograniczać do podjęcia decyzji dotyczącej wyboru konstrukcji oraz właściwej grubości tektury, dokonania stosownych obmiarów i przesłania tych informacji do producenta. Dlaczego w takim razie norma ISO (International Organization for Standardization) określająca standardy zabezpieczenia dokumentów pergaminowych i papierowych zawiera się aż na ośmiu stronach opisu ISO 16245, gdzie wymienione jest kilkanaście wymagań? Jest w niej mowa tylko o jednej grupie zabytków. Część tych wymagań jest zrozumiała dla każdego. Natomiast znaczna część to trudny, techniczny język pełen liczb i symboli. Podpunkty normy dotyczące testów 300-krotnego zamykania i otwierania jakim poddawane są pudełka czy dopasowanie rozmiaru opakowań do zabezpieczanego obiektu są oczywiste i nie wymagają naukowych wyjaśnień. Natomiast powszechna znajomość pojęć takich, jak liczba Kappa, gęstość optyczna, rezerwa alkaliczna, plastyfikatory jest bardzo rzadka. Także wśród osób odpowiedzialnych za ochronę najcenniejszych zabytków kultury.

Kiedy przyjrzymy się kategoriom obiektów, będących pod opieką kustoszów zbiorów kościelnych, zrozumiemy, że ich zróżnicowany charakter dodatkowo utrudnia podjęcie decyzji o wyborze odpowiednich opakowań. Organizacja ISO nie będzie nam pomocna, gdyż precyzyjne standardy zostały przez nią określone tylko dla opakowań chroniących obiekty papierowe, pergaminowe oraz fotograficzne. Nie znajdziemy wśród tysięcy opublikowanych norm ISO takich, które dotyczyłyby optymalnego sposobu przechowywania kielichów mszalnych, czy kolekcji zabytkowych ornatów. Jeżeli tylko pojawi się cień wątpli-

wości jak to zrobić, konieczne będzie zasięgnięcie opinii osób bardziej doświadczonych, a nawet zaproszenie do współpracy konserwatorów zabytków specjalizujących się w zabezpieczaniu konkretnego rodzaju zbiorów. Pułapką, w którą łatwo może wpaść kustosz bogatych i zróżnicowanych kolekcji jest przejęcie po poprzednikach błędnych informacji, czym jest, kiedy został stworzony i z czego został wykonany obiekt, a także jakiej (w domyśle unikatowej) może być wartości. Bez tych informacji błędny sposób przechowywania, w tym wybór opakowania, może przynieść nieodwracalne szkody.

Najważniejsze zadania stawiane opakowaniom:

- spowolnienie naturalnych procesów rozkładu (w szczególności występujące w materiałach papierowych oraz fotograficznych)
- zabezpieczenie przed uszkodzeniami mechanicznymi, będących efektem ich udostępniania, czy długoterminowego magazynowania
- zapewnienie wygodnego dostępu do prawidłowo skatalogowanej i uporządkowanej kolekcji
- ograniczenie dostępu zanieczyszczeń atmosferycznych
- ochrona przed gwałtownymi skokami temperatury i wilgotności
- ograniczenie dostępu owadów oraz gryzoni
- skrócenie czasu ewakuacji zbiorów z budynku lub w jego obrębie
- zabezpieczenie przed skutkami katastrof naturalnych, budowlanych oraz będących efektem działań wojennych takimi, jak: pożary, powodzie (zalania), zawalenia;

Warto wykorzystać wymogi zawarte w normie ISO 16245, gdyż bazują na wynikach najnowszych badań naukowych oraz wiedzy i doświadczeniu międzynarodowego grona ekspertów. Dowodem utrzymania wysokiego poziomu me-

rytorycznego normy ISO 16245 jest brak zmian w jej treści pomimo 14 lat od chwili publikacji (co 4 lata zbierany jest międzynarodowy zespół techniczny poddający ocenie i aktualizujący treść!). Co warto podkreślić, wśród zabytków sakralnych do rzadkości należeć będą takie, gdzie ze względów konserwatorskich, wykluczone będzie zastosowanie opakowań do archiwizacji papieru. Wyjątek stanowią tu zbiory fotograficzne: odbitki, negatywy, mikrofilmy, taśmy filmowe.

Powszechna praktyka zabezpieczania fotografii dopuszcza użycie zewnętrznych opakowań zgodnych ze standardem ISO 16245, natomiast opakowanie pierwszego stopnia musi posiadać zupełnie odmienne parametry w zakresie wartości pH. obwoluty czy koperty zabezpieczające muszą być wykonane z papieru neutralnego chemicznie, czyli posiadającego wartość pH na poziomie 7.0 i pozbawione rezerwy alkalicznej. Dużo częściej (niż np. w archiwizacji papieru) stosuje się przy zabezpieczaniu fotografii obwoluty wykonane z transparentnego poliestru. Ten surowiec także posiada parametr pH na neutralnym poziomie.

Najważniejsze wymagania stawiane przed materiałami użytymi do produkcji oraz samymi opakowaniami:

Wartość pH od 7,5 do 10 – tylko opakowania o takiej wartości pH stwarzają bezpieczne środowisko dla przechowywanych dokumentów, nie przyspieszając procesu ich rozpadu pod wpływem kwasów.

Rezerwa alkaliczna – minimum 0,4 mola na kg (w przypadku użycia węgla wapnia papier powinien zawierać minimum 2% CaCO_3). Rezerwa alkaliczna to dodatek zasadowy, który będzie neutralizował związki kwasowe powstające w późniejszym czasie i dzięki temu dłużej zapewni przechowywanym obiektom skuteczną ochronę.

Odporność na utlenianie – liczba Kappa mniejsza od 5. Parametr ten świadczy o najwyższej jakości surowców zastosowanych do produkcji papieru, bądź tektury. Spełniają go tylko papiery wykonane ze 100% celulozy, bez dodatku ścieru drzewnego.

Barwniki i rozjaśniacze optyczne – te dodatki nie mogą migrować. Opakowania wewnętrzne powinny być wykonane z materiału, który ich nie zawiera.

Kleje, elementy łączące i mocujące – kleje nie mogą zawierać plastyfikatorów, a nity lub zszywki muszą być wykonane z surowca, który nie koroduje.

Odporność na obciążenie – pudło musi wytrzymać nacisk o wartości co najmniej 20 kPa (w przypadku pudła na dokumenty A4 jest to nacisk ok. 150 kg).

Odporność na przyjęcie wody – wartość Cobb mniejsza niż 25 g/m². Przyjęcie wody w trakcie zanurzenia trwającego 1 minutę musi być mniejsze niż 25 g wody na 1 m² tektury, z której wykonane zostało opakowanie.

Odporność na otwieranie i zamykanie – pudło powinno wytrzymać bez uszkodzeń co najmniej 300-krotne otwarcie i zamknięcie.

Norma ISO 16245 podkreśla konieczność stosowania się do zasady tzw. dwustopniowego pakowania zbiorów. Chcąc wytłumaczyć, jak tę zasadę stosuje się w praktyce, użyję prostego przykładu. Stos dokumentów przed włożeniem do pudła zbiorczego mieszczącego ich np. 10 centymetrów bieżących, powinien zostać podzielony na mniejsze partie, umieszczone w minimum 3-4 teczkach. Ten podział powinien naturalnie uwzględniać reguły klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji archiwalnej. Niedopuszczalne jest rozwiązanie polegające na umieszczeniu dokumentów w wiotkich teczkach archiwizacyjnych (wykonanych najczęściej z kartonu o gramaturze 240-300 gsm) i ustawienie ich na magazynowym regale w pozycji pionowej. Podobnie destrukcyjnym działaniem będzie włożenie grubego pliku dokumentów luzem do zbyt dużego pudła zbiorczego. Taki sposób pakowania prowadzi do zniekształceń lub trudno odwracalnych uszkodzeń mechanicznych.

Norma ISO 16245 dopuszcza spełnianie nieco niższych wymagań przez użycie opakowań zewnętrznych w stosunku do tych mających bezpośredni kontakt z zabezpieczanym obiektem. Te ostatnie, nazywane w normie „okładkami, obwolutami”, mogą mieć postać teczek, obwolut ze skrzydełkami, czy nawet prostego, złożonego na pół arkusza papieru. Określona jest tylko minimalna gramatura papieru użytego do ich produkcji. Jej wartość to zaledwie 100 g/m², czyli tylko nieco więcej od gramatury najbardziej popularnego papieru używanego w biurowych drukarkach.

Zasada przechowywania zbiorów w dwóch rodzajach opakowań: opakowaniach wewnętrznych (pierwszego stopnia) i zbiorczych jest szczególnie rygorystycznie stosowana w archiwizacji rozmaitych materiałów fotograficznych. Naczelną regułą jest odseparowanie każdej pojedynczej kliszy czy odbitki za pomocą warstwy papieru lub folii w postaci obwoluty bądź koperty. W wersji ekonomicznej nawet docięty arkusz papieru wykorzystany jako przekładka spełni to zadanie.

Z działaniami wojennymi i katastrofami naturalnymi wiąże się nierozzerwalnie szereg zagrożeń. Do najpoważniejszych należy zaliczyć pożar oraz zalanie wodą. Z tego względu niezwykle ważna jest wiedza i wymiana doświadczeń dotycząca nieprzewidzianych zdarzeń. Poniżej lista wskazówek:

- nie przechowujemy złożonych, pustych pudeł na półkach regałów
- usuwamy z magazynów opakowania z popularnej, makulaturowej tektury falistej
- opakowania powinny być:
  - ściśle dopasowane do obiektu
  - wykonane z surowców o niskiej nasiąkliwości wodą, co pomoże przetrwać interwencję straży pożarnej
  - wykonane z tektury litej
  - łatwe w transporcie
  - wykonane z tektur celulozowych (spełniających normę ISO 16245), które w porównaniu do tektur makulaturowych znacznie zwiększają odporność na ogień

Poważnym zagrożeniem jest także ewakuacja zbiorów. Takí proces przeprowadzany najczęściej w pośpiechu i za pomocą ograniczonych środków, naraża zbiory na brutalne traktowanie i ryzyko długotrwałego ich przechowywania w miejscach do tego nieprzystosowanych. Najczarniejszym scenariuszem jest ewakuacja zbiorów przechowywanych luzem, na regałach półek, w szafach itp. Dlatego tak ważne jest, aby tylko w wyjątkowych sytuacjach poszczególne obiekty nie miały własnego opakowania. Doskonałym sposobem na skrócenie czasu ewakuacji jest wykorzystanie dużych pudeł zbiorczych jako pudeł ewakuacyjnych. Wcześniej zakupione i w postaci złożonej, przechowywane „na płasko” czekają w kącie na odegranie „głównej roli”. Jakość tych pudeł może być niższa, od tych stoso-

wanych w długoterminowej archiwizacji. Dopuszczalne jest użycie popularnej tektury falistej. Ważne, by przy ich zakupie uwzględnić:

- wypełnione nie powinny przekroczyć 30 kg wagi, stąd ich format nie może być zbyt duży
- ustawione w symetrycznym układzie powinny zmieścić się w polu prostokąta o wymiarach 80x120 cm (standardowa paleta euro)
- wytrzymałość mechaniczna powinna pozwolić na ustawienie w stosie o wysokości 160-200 cm.
- mogą mieć otwory na dłonie dla wygodniejszego przenoszenia
- montaż pudła nie powinien wymagać użycia dodatkowych elementów - np. taśmy klejącej

Przykład pudła ewakuacyjnego wykorzystywanego przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych:

Na kolejnych stronach przedstawiam najbardziej popularne konstrukcje opakowań używanych do archiwizacji zbiorów.

Futerał

Zastosowanie:
książki, albumy,
czasopisma

Futerał + pudło ścięte

Zastosowanie:
książki, albumy, czasopisma,
dokumenty w teczkach,
luźne dokumenty

Pudło szczękowe

Zastosowanie:
fotografie, książki,
albumy, grafiki, mapy

Pudło szczękowe ze sztywną tylną ścianką

Zastosowanie:
obiekty muzealne

Pudło szczękowe ze sztywną ścianką tylną i uchylną ścianką przednią

Zastosowanie:
ciężkie księgi, pergaminy,
delikatne obiekty muzealne

Folder z podwójną ścianką

Zastosowanie:
książki, albumy,
czasopisma

Pudło kopertowe z bocznymi zamkami

Zastosowanie:
luźne dokumenty,
dokumenty w teczkach

Pudło kopertowe z dzieloną klapą przednią

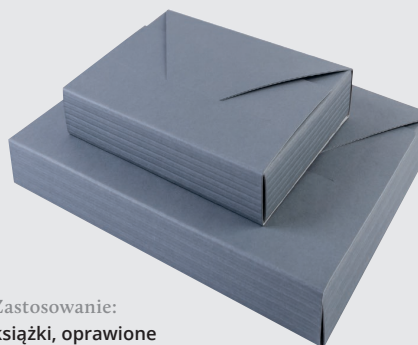
Zastosowanie:
luźne dokumenty,
dokumenty w teczkach

Pudło kopertowe z wydłużonymi skrzydełkami

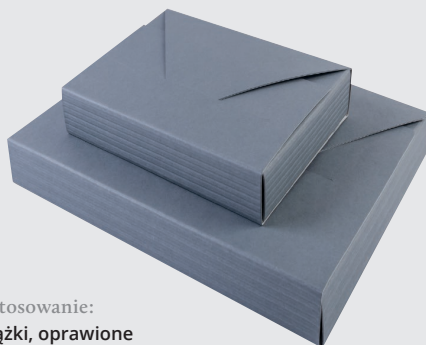
Zastosowanie:
książki, albumy

Pudło kopertowe z regulowaną szerokością grzbietu

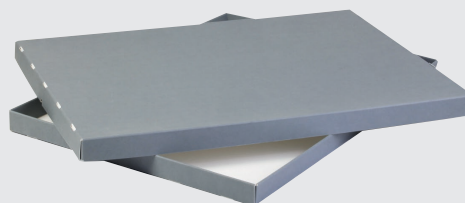
Zastosowanie:
książki, oprawione
dokumenty

Pudło kopertowe z regulowaną szerokością grzbietu

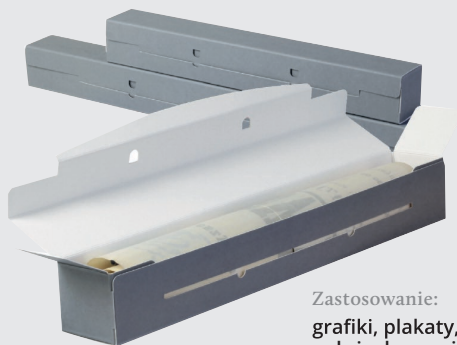
Zastosowanie:
książki, oprawione
dokumenty

Pudło z wiekiem i uchylną ścianką przednią

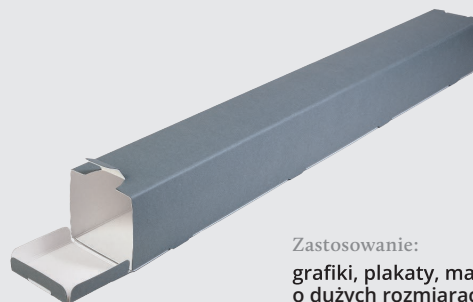
Zastosowanie:
grafiki, plakaty, mapy
o dużych rozmiarach,
sztandary

Pudło na rulony otwierane wzdłuż dłuższego boku

Zastosowanie:
grafiki, plakaty, mapy
o dużych rozmiarach
zwinęte w rulon

Pudło na rulony otwierane na końcach

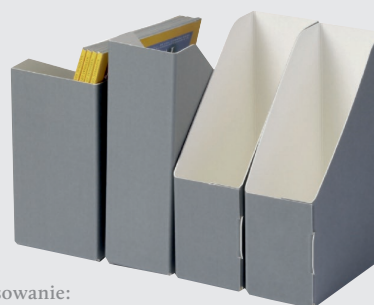
Zastosowanie:
grafiki, plakaty, mapy
o dużych rozmiarach
zwinęte w rulon

Dwuczęściowe pudło na rulony

Zastosowanie:
grafiki, plakaty, mapy
o bardzo dużych rozmiarach
zwinęte w rulon

Pudło ścięte

Zastosowanie:
dokumenty w teczках,
czasopisma

Pudło ścięte wzmocnione

Zastosowanie:
dokumenty w teczках,
czasopisma

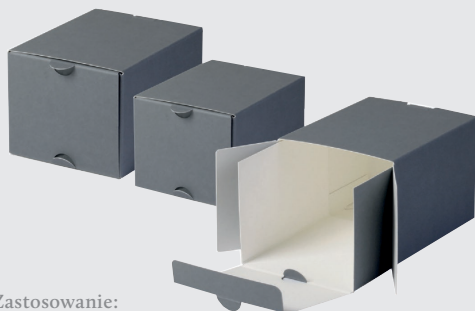
Pudło z otwieraną ścianą czołową

Zastosowanie:
księgi, dokumenty
w teczках, luźne
dokumenty

Pudło z otwieraną ścianą czołową i wysuwaną szufladką

Zastosowanie:
luźne dokumenty,
dokumenty w teczkach

Pudło z otwieraną, dzieloną ścianą czołową i owijką

Zastosowanie:
książki, dokumenty w teczkach,
luźne dokumenty

Pudło z przegrodami

Zastosowanie:
obiekty muzealne, dokumenty,
negatywy, płytki szklane

Pudło na kapelusze

Zastosowanie:
kapelusze, okrągłe obiekty
muzealne, taśmy filmowe

Pudło transportowe

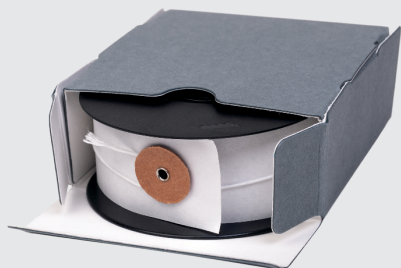
Zastosowanie:
dokumenty, książki,
obiekty muzealne

Pudło - segregator na system Secol

Zastosowanie:
materiały fotograficzne,
dokumenty przechowywane
w obwolutach Secol

Pudełko na mikrofilmy I

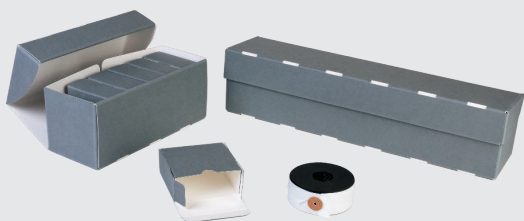
Zastosowanie:
mikrofilmy

Pudełko na mikrofilmy II

Zastosowanie:
mikrofilmy

Zbiornicze pudło na mikrofilmy

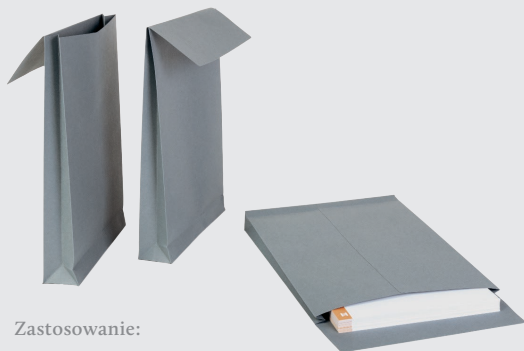
Zastosowanie:
mikrofilmy

Koperta

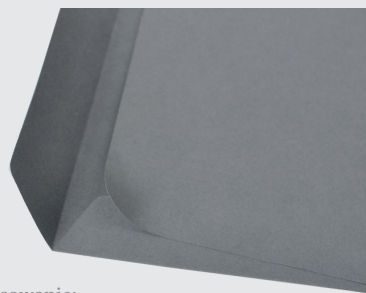
Zastosowanie:
pojedyncze dokumenty,
fotografie, pocztówki,
negatywy szklane

Koperta z poszerzonym grzbietem

Zastosowanie:
dokumenty, grafiki,
plany, fotografie

Koperta z bezpiecznym zamknięciem

Zastosowanie:
luźne dokumenty

Teczka wiązana

Zastosowanie:
luźne dokumenty

Obwoluta z czterema skrzydełkami

Zastosowanie:
fotografie, pocztówki

Obwoluta typu L

Zastosowanie:
dokumenty, grafiki, plany, fotografie

Obwoluta typu U

Zastosowanie:
dokumenty, grafiki, plany, fotografie

ORGANIZACJA ZABEZPIECZENIA ZABYTKÓW RUCHOMYCH

W przypadku konieczności przeprowadzenia ewakuacji dóbr kultury/ruchomych zabytków sakralnych należy reagować adekwatnie do zaistniałych okoliczności. Mogą one wynikać z rodzaju zaistniałej sytuacji nadzwyczajnej – sytuacji kryzysowej: katastrofy naturalnej (powódź, pożar, huragan itp.), awarii technicznej (katastrofa budowlana) lub szczególnej sytuacji kryzysowej, jaką jest konflikt zbrojny, który nie dotyczy wyłącznie państw i narodów, ale który może wybuchnąć również pomiędzy grupami społecznymi, wyznaniowymi czy etnicznymi. Należy wziąć pod uwagę także prawdopodobieństwo dokonania aktów wandalizmu lub ataku terrorystycznego.

Jeśli zdarzenie kryzysowe ma charakter nagły, wymaga podjęcia natychmiastowych działań, które muszą zostać zrealizowane pomimo trudnych warunków i presji czasu. Sytuacjom, gdy z pewnym wyprzedzeniem możliwe jest podjęcie działań zabezpieczających, spowodowanym np. wystąpieniem klęski żywiołowej (powódź, pożar), towarzyszą odpowiednio wcześniej ogłaszane komunikaty i podejmowanie przez właściwe służby działań mobilizujących ludność do jak najszybszej ewakuacji osób i mienia. Pozwala to zarówno na planowe zabezpieczenie budynku świątyni, jak i na przygotowanie cennych obiektów do ewakuacji. Tworzenie w tym zakresie wskazanych prawem dokumentów, a następnie zaplanowanie, przygotowanie i podjęcie czynności związanych z ewakuacją zabytków, pozostaje w ścisłej korelacji z elementami Instrukcji bezpieczeństwa pożarowego.

Jedynie dla porządku wypada nadmienić, że zgodnie z obowiązującymi przepisami do kategorii sakralnych zabytków ruchomych podlegających ochronie zaliczają się kościelne dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego oraz sztuki użytkowej, kolekcje, tj. zgromadzone i uporządkowane zbiory przedmiotów (jak na-

czynia liturgiczne), numizmaty, a także pamiątki historyczne np. szaty liturgiczne, sztandary, instrumenty muzyczne, pieczęcie, numizmaty (monety, medale), militaria.

Kwestią, jaką należy potraktować priorytetowo jest stworzenie **skutecznego wewnętrznego systemu komunikacji** na wypadek zaistnienia sytuacji nadzwyczajnej. Należy odrzucić założenie, że w relatywnie krótkim czasie uda się zebrać grupę osób oraz pozyskać materiały niezbędne do zabezpieczenia świątyni i przeprowadzenia ewakuacji jej zabytkowego wyposażenia. Niezbędne jest również posiadanie starannie prowadzonej, kompleksowej **dokumentacji fotograficznej oraz opisowej** wszystkich obiektów, które będą podlegać ewakuacji. Zmiana miejsca przechowywania, zniszczenie lub utrata każdego z nich, spowodowane wystąpieniem sytuacji nadzwyczajnej, wymaga bowiem wprowadzenia do akt odpowiedniej adnotacji lub sporządzenia stosownego protokołu. Ponadto należy mieć na uwadze konieczność powołania oraz odpowiedniego przeszkolenia **zespołu osób** do podjęcia powierzonych im czynności, mających związek z przygotowaniem dokumentacji zabytkowego wyposażenia, a także z jego demontażem, przemieszczeniem, właściwym zapakowaniem oraz (w razie potrzeby) załadunkiem do pojazdów transportujących. Członkowie tych zespołów powinni znać istotne procedury towarzyszące wykonywanym przez nich czynnościom. Zespół taki może składać się z zaangażowanych członków wspólnoty parafialnej (wolontariat) lub zostać powołany z zewnątrz (co może generować dodatkowy koszt). Konieczne jest wyznaczenie w nim operatywnego koordynatora.

Niezwykle istotną sprawą jest fakt, że obowiązek zabezpieczenia **środków finansowych** – koniecznych do nabycia niezbędnych narzędzi, materiałów, opakowań, zapłaty za wykonanie zleconych prac, ewentualne zorganizowanie kon-

woju itp. – spoczywa wyłącznie na administrato-
rze lub zarządcy kościoła lub parafii. Wobec bra-
ku jednolitego wewnętrznego systemu kościel-
nych procedur nadzoru i finansowego wsparcia
działań prewencyjnych (zapobieganie zagrożeń,
prowadzenie prac przygotowawczych) oraz działań
zabezpieczających (w stanie pod-
wyższonej gotowości, gdy zagrożenie jest praw-
dopodobne bądź nieuniknione), proboszcz
miejsca dysponuje przede wszystkim środkami
pochodzącymi z budżetu parafii. Dlatego w przy-
padku obiektów wpisanych do rejestru zabytków
ważne jest, by zabezpieczać w nim pewną
kwotę z przeznaczeniem na konieczne przedsię-
wzięcia związane z ich ochroną.

Środki te powinny być przeznaczone na:

- wykonanie i aktualizację ewidencji ruchomych
obiektów zabytkowych,
- nabycie narzędzi i materiałów przeznaczonych
do demontażu, przemieszczenia, zapakowania
i zabezpieczenia przed zniszczeniem w trakcie
ewakuacji/przemieszczania obiektów,
- przygotowanie miejsca składowania narzędzi
i materiałów oraz miejsca do zabezpieczania
i pakowania obiektów zabytkowych w sytuacji
nagłego zagrożenia,
- utworzenie i utrzymanie odpowiedniego miej-
sca służącego do ich tymczasowego przechowa-
nia w celu zabezpieczenia przed oddziały-
waniem czynników atmosferycznych
- transport, w przypadku ewakuacji do miejsc
wskazanych w „Planie ochrony” (lub na roz-
środkowanie),
- pokrycie uzgodnionych roszczeń finansowych
członków zespołu przygotowującego zabytki
do transportu, zgodnie z procedurami.

Aspekty prawne. Definicje

Regulacje odnoszące się do organizacji i sposo-
bu ochrony zabytków na wypadek konfliktu
zbrojnego i sytuacji kryzysowych wskazują na ko-
nieczność zaplanowania, przygotowania i zreali-
zowania przedsięwzięć zapobiegawczych, doku-
mentacyjnych, zabezpieczających i ratowniczych.
Ich celem jest uchronienie ewakuowa-
nych zabytków przed zniszczeniem, uszkodze-
niem lub zaginięciem. Przedsięwzięcia te mają
charakter działań prewencyjnych, realizowanych
w sytuacji, która pozwala na precyzyjne i wszech-
stronne przygotowanie się do szybkiej i skutecz-

nej reakcji w razie ewentualnego zaistnienia sy-
tuacji nadzwyczajnej.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury
z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji
i sposobu ochrony zabytków na wypadek kon-
fliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U.
z 2004 r. Nr 21, poz. 2153), zakres obowiązkow-
ych działań obejmuje:

1. Zapobieganie i wykonywanie prac przygoto-
wawczych (wykonanie ewidencji i dokumen-
tacji zabytków) – w czasie poprzedzającym
wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji
kryzysowej;
2. Podwyższenie gotowości (demontaż i ukrycie
najcenniejszych detali architektonicznych,
przygotowanie i rozmieszczenie znaków kon-
wencji, zgromadzenie i utrzymywanie w goto-
wości sprzętu, narzędzi, opakowań, przygoto-
wanie zespołów do zabezpieczania i działań
ratowniczych) – wprowadzane jest w okresie
narastania bezpośredniego zagrożenia przez
właściwe do tego organy zarządzania kryzy-
sowego;
3. Reagowanie (ewakuacja zabytków rucho-
mych z miejsca zagrożenia i ich zabezpiecze-
nie, pomoc jednostkom ratowniczo-gaśni-
czym) – w czasie wystąpienia i trwania sytuacji
kryzysowej lub konfliktu zbrojnego;
4. Zabezpieczenie i dokumentowanie (zabez-
pieczenie zabytków przed dalszą destrukcją
po ustąpieniu zagrożenia, dokumentowanie
strat oraz informowanie o nich właściwych or-
ganów administracji publicznej, sygnalizowa-
nie ewentualnej potrzeby pomocy) – po za-
kończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji
kryzysowej.

W procesie tworzenia niezbędnej, kompletnej
dokumentacji posiadanych sakralnych zabytków
ruchomych, dla identyfikacji zakresu, sposobu
i form dokumentowania nieodzowne będzie po-
siłkowanie się rozporządzeniem Ministra Kultury
z dnia 30 sierpnia 2004 r. w sprawie zakresu,
form i sposobu ewidencjonowania zabytków
w muzeach (Dz.U. z 2004 r. Nr 202, poz. 2073).

Zgodnie z przepisem § 3 rozporządzenia Mini-
stra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia
2 września 2014 r. w sprawie zabezpieczania
zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i in-
nym niebezpieczeństwem grożącym ich znisz-
czeniem lub utratą (Dz.U. z 2014 r. poz. 1240), za-

pobieganie sytuacjom powodującym utratę, uszkodzenie lub zniszczenie zabytków ruchomych w wyniku pożaru lub innego niebezpieczeństwa wymaga zapewnienia ich ewakuacji oraz sprawdzania organizacji i warunków w jakich jest wykonywana. Szereg danych – odnoszących się np. do dróg i kierunków ewakuacji zbiorów, ustalania sposobu postępowania przy zabezpieczaniu najcenniejszych obiektów, wprowadzenia procedur komunikacyjnych czy tworzenia zespołów biorących udział w ewakuacji zbiorów – koresponduje, jak zostało już wyżej wspomniane, z elementami „Instrukcji bezpieczeństwa pożarowego” i powinno zostać ujęte w wymaganej prawem „Instrukcji przygotowania zbiorów do ewakuacji”.

W odniesieniu do obiektów zabytkowych, co dotyczy także ruchomych zabytków sakralnych, pojęcie *ewakuacja* nie posiada definicji legalnej. Opisywane jest ogólnie, poprzez wskazanie zespołu czynności, które należy wykonać, by w razie wystąpienia sytuacji nadzwyczajnej usunąć zabytek ze strefy zagrożenia, zabezpieczyć go i przetransportować w miejsce docelowe. Narodowy Instytut Muzeów tym pojęciem określa „nagłe i nieplanowane przemieszczenie zbiorów”, którego celem jest „wykluczenie lub zminimalizowanie strat w zbiorach, powstałych na skutek nagłego zdarzenia”. Ale potrzebę ewakuacji w niektórych przypadkach da się przewidzieć i z wyprzedzeniem zaplanować (ewakuacja prewencyjna).

Należy zaznaczyć, że w świetle obowiązującego prawa obok pojęcia *ewakuacja* funkcjonują zwyczajowo utożsamiane z nią pojęcia: *przemieszczenie* i *przeniesienie*, a obok nich – *rozśrodkowanie*. Przepisy aktów prawnych uwidaczniają jednak brak spójności w stosowaniu pojęć *przemieszczenie* i *przeniesienie*.

W rozpatrywanym przypadku sakralnych zabytków ruchomych, będących obiektami kultu religijnego (choć nie tylko takich!), *przeniesienie*, zgodnie z art. 29 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, należy tu rozumieć jako czasowe przeniesienie poza teren świątyni w celu wypożyczenia innej świątyni lub muzeum, w celu ekspozycji na krajowych bądź zagranicznych wystawach lub dla przeprowadzenia konserwacji, badań lub zapewnienia bezpieczeństwa.

Jako *przemieszczenie* określa się, zgodnie z § 1

ust. 7 pkt 2 rozporządzenia Ministra kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r., *przemieszczenie do innych, przygotowanych pomieszczeń jednostki organizacyjnej* (plebania, piwnice, magazyny świątyni itp.). W tym samym rozporządzeniu (§ 1 ust. 7 pkt 3), w kontekście zmiany miejsca przechowywania zabytków ruchomych, mowa jest także o *rozśrodkowaniu do innych wytypowanych i przygotowanych obiektów w tej samej miejscowości*. Natomiast użyte w jego treści pojęcie *ewakuacji* (§ 1 ust. 7 pkt 4-5) rozumiane jest dwojako: bądź jako ewakuowanie *do wyznaczonych i uprzednio przygotowanych obiektów poza miejscowością ich stałego przechowywania, jeżeli nie ma możliwości ich właściwego zabezpieczenia na miejscu lub w tej samej miejscowości, oraz zapewnienia stałego dozoru*, bądź jako *ewakuacja najcenniejszych zabytków za granicę w przypadku konfliktu zbrojnego*.

Instrukcja przygotowania zbiorów do ewakuacji

Ewakuację zbiorów, zgodnie z § 30 rozporządzenia z 2 września 2014 r., realizuje się na podstawie Instrukcji, którą po przygotowaniu należy, w miarę możliwości, jak najszybciej wdrożyć. Musi ona być aktualizowana nie rzadziej niż co dwa lata. Równocześnie należy pamiętać o konieczności przeprowadzania cyklicznych ćwiczeń, mających służyć pomocą członkom zespołów w organizowaniu wewnętrznej komunikacji, utrwaleniu procedur oraz zakresu obowiązków każdego z nich.

W proces tworzenia Instrukcji powinno zostać zaangażowane szerokie grono osób, np. przedstawiciele rady parafialnej, miejscowych jednostek OSP, Policji, parafianie pragnący się odpowiedzialnie zaangażować w zadanie ochrony i ewakuacji zabytków, osoby zamieszkałe w bezpośredniej bliskości świątyni i in. W efekcie prowadzonych dyskusji ma powstać dokument cechujący się realizmem, użyteczny podczas podejmowania natychmiastowych decyzji o ewakuacji, a także podczas prowadzenia samej akcji ewakuacyjnej.

Precyzyjnie skonstruowana i zweryfikowana w trakcie przeprowadzonej symulacji, Instrukcja może okazać się niezwykle cennym instrumentem w razie wystąpienia sytuacji nadzwyczajnej, szczególnie w fazie reagowania, wymagającej jak najszybszej realizacji planowanych działań.

Dlatego powinna ją cechować zwięzłość i jednoznaczność oraz komunikatywna forma.

Niezbędne jest dołączenie do niej: graficznej listy priorytetów (rzut lub schemat świątyni odzwierciedlający rozmieszczenie najcenniejszych obiektów), planów z oznaczeniem dróg przemieszczania, miejsc składowania środków niezbędnych do przygotowania ewakuacji, miejsc docelowego składowania zbiorów, a także tabel z danymi kontaktowymi i zakresami działania osób tworzących zespoły zadaniowe, biorące udział w czynnościach ewakuacyjnych.

Instrukcję należy usytuować w jednym, ustalonym wcześniej miejscu. W poszczególnych punktach Instrukcji powinny zawierać się odpowiedzi na kilka podstawowych pytań, stanowiących jedynie impuls do zadania kolejnych, bardziej szczegółowych.

W jakich okolicznościach przeprowadzamy ewakuację?

Ewakuacja (przemieszczenie) zabytków ruchomych może mieć charakter prewencyjny lub ratowniczy. W każdym przypadku konieczne jest określenie rodzajów potencjalnych zagrożeń i stref, w jakich mogą one wystąpić.

Ewakuacja prewencyjna odbywa się w sposób planowy i może być rozłożona w czasie. Dotyczy sytuacji, gdy zagrażające zdarzenie już wystąpiło, zaś zniszczenie lub uszkodzenie zbiorów może nastąpić w efekcie jego długotrwałego oddziaływania. Podejmowane przez zespół czynności prowadzone są w sytuacji braku bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia.

Ewakuacja ratownicza odbywa się w sytuacji nagłego zagrożenia (pożar, huragan, zalanie wodą, katastrofa budowlana itp.). Wymaga ona jak najszybszego podjęcia działań mimo warunków stwarzających niebezpieczeństwo nie tylko dla zabytków, ale także dla życia i zdrowia ratujących. W takiej sytuacji kontrolę nad budynkiem przejmują służby ratownicze, które mogą odmówić do niego dostępu osobom postronnym. Po zakończeniu akcji ratowniczej członkowie zespołów, jeśli zajdzie konieczność, będą mogli rozpocząć ewakuację/przemieszczenie.

Należy również określić formy współpracy w zakresie ewakuacji zbiorów z zewnętrznymi służbami i instytucjami.

Co musimy mieć przygotowane?

Należy ustalić rodzaj oraz ilość niezbędnych środków technicznych, koniecznych do przeprowadzenia ewakuacji zabytków z zagrożonych miejsc i je zapewnić (nabyć). Wyznaczyć stałe miejsca przechowywania tych środków, by były one łatwo i stale dostępne dla członków zespołu lub jednostek ratowniczo-gaśniczych.

Obok narzędzi (drabiny, liny, klucze nasadowe, płasko-oczkowe, nosidła itd.) należy określić rodzaj i ilość opakowań i materiałów zabezpieczających przed zniszczeniem w trakcie przechowywania lub ewakuacji (kartony, tuleje, wypełniacze i inne materiały amortyzujące, folie, taśmy, etykiety itp.), a nawet rozważyć potrzebę wykorzystania wózka do transportu czy stołu do pakowania. Z uwagi na zapewnienie bezpieczeństwa nie należy wtórnie wykorzystywać przypadkowych opakowań, np. po substancjach chemicznych, warzywach, owocach.

Konieczne jest także stworzenie i bieżące aktualizowanie dokumentacji fotograficznej i opisowej każdej zabytkowej ruchomości podlegającej ewakuacji. Dokumentacja ta powinna być dostępna dla członków zespołu, których zadaniem jest pakowanie i dalsze przemieszczanie.

Co należy ewakuować?

Niezwykle istotne jest uwzględnienie kolejności przemieszczenia/ewakuowania sakralnych zabytków ruchomych ze świątyni do wyznaczonego miejsca. Zgodnie z § 29 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z dnia 2 września 2014 r., priorytetowo powinny zostać potraktowane obiekty znajdujące się w strefach o najwyższym stopniu zagrożenia. Dodatkowe kryterium może stanowić ich wartość historyczna. Uprawnione wydaje się tu także dodanie kryterium pomocniczego – wartości artystycznej lub naukowej.

Kto wykonuje określone czynności ewakuacyjne?

Sprawą oczywistą jest konieczność powiadomienia członków uformowanego zespołu o potrzebie stawienia się na miejscu działania, dlatego powinna zostać sporządzona tabela z danymi pozwalającymi nawiązać kontakt z każdym z nich oraz wprowadzone w tym zakresie procedury. Każdy z członków powinien dysponować możliwością powiadomienia wybranych osób, by wyeliminować wielokrotne powiadamianie tej sa-

mej osoby i blokowanie linii. Należy rozeznac w jakim czasie (w przybliżeniu), z uwagi na oddalone miejsce zamieszkania lub spełniane obowiązki zawodowe, poszczególni członkowie zespołu będą w stanie dotrzeć na miejsce.

Zespół przygotowujący ruchome zabytki sakralne do ewakuacji powinien mieć wyznaczonego koordynatora. Jego rolą będzie wskazywanie i synchronizowanie działań podejmowanych przez poszczególnych członków zespołu w celu bezpiecznego, jak najszybszego, efektywnego usunięcia zabytków ze stref zagrożenia, a następnie przemieszczenia, zabezpieczenia ich, zapakowania, wyposażania w odpowiednią dokumentację itd. Pozwoli to na uniknięcie sytuacji niepewności i chaosu organizacyjnego, w której osoby gotowe do przeprowadzenia ewakuacji będą opóźniać podjęcie czynności, toczyły się spory, czy tymczasowo zostaną pozbawione np. środków do demontażu, pakowania, przemieszczania zbiorów. Każdy z członków zespołu powinien mieć ustalony indywidualny zakres zadań, znać go i posiadać niezbędne umiejętności, aby te zadania wykonać.

W jaki sposób ewakuować?

Jeśli chodzi o szybkie wykonanie demontażu/przeniesienia zabytków sakralnych, członkowie zespołu muszą wiedzieć jakie narzędzia, środki transportu oraz opakowania i materiały zabezpieczające będą im potrzebne i skąd je pozyskać. Ich dostępność pozwoli na uniknięcie sytuacji, w której zespół się zgromadził, ale nie może podjąć działań albo wykonać je tylko w ograniczonym zakresie. W przypadku obiektów dużych i ciężkich konieczne może okazać się wykorzystanie dodatkowych urządzeń do ewakuacji w pionie oraz wózków do ewakuacji w poziomie. Należy zwrócić uwagę również na sposób demontażu zabytków znajdujących się w trudno dostępnych miejscach.

Gdy warunki nie powodują zagrożenia życia członków zespołu, zabytki nie muszą być transportowane drogami ewakuacyjnymi wskazanymi w „Instrukcji bezpieczeństwa pożarowego”, co należy uwzględnić w stosownym załączniku graficznym. Jednak przy wyborze drogi ewakuacji należy każdorazowo brać pod uwagę czas niezbędny do przemieszczenia zabytku, występujące przeszkody (stopnie, progi, rodzaj nawierzchni), a także zagrożenie przestępczością. Pomaga to w minimalizowaniu narażenia na uszkodzenia podczas transportu. Należy przewidzieć problemy związane z ewakuacją zabytku wymagającego określonych warunków klimatycznych, których nie można zapewnić w miejscu tymczasowego przechowywania. Należy zwrócić uwagę także na środki zapobiegające bezpośredniemu kontaktowi fizycznemu (dotyk dłoni) z zabytkiem sakralnym. Można w tym celu wykorzystać bawełniane lub lateksowe rękawice, pamiętając, aby każdy zabytek chwytać i nieść trzymając go oburącz. Obiekty szczególnie wrażliwe na dotknięcie i fizyczne zniszczenie należy demontować i przenosić wraz z opakowaniami (skrzynki, pudełka), w których są zamknięte. Równie istotne jest zapewnienie ochrony przed niekorzystnym wpływem otoczenia oddziałującego na drogach ewakuacyjnych – czynnikami atmosferycznymi (temperatura, opady, wiatr, promienie słoneczne), kurzem itp., poprzez osłonięcie, zamknięcie, niewystawianie na oddziaływanie promieni słonecznych.

Należy ponadto zadbać o bezpieczeństwo pomieszczeń przeznaczonych do składowania i pakowania zabytków, w których będą one przechowywane tymczasowo. W trakcie trwania akcji ratunkowej, a nawet po jej zakończeniu, należy zapewnić wstęp do nich jedynie osobom upoważnionym. Każdy obiekt powinien zostać skatalogowany, w przypadku narażenia na oddziaływanie czynników szkodliwych poddany wstępnym zabiegom konserwatorskim, a następnie odpowiednio zabezpieczony.

Należy ponadto zadbać o bezpieczeństwo pomieszczeń przeznaczonych do składowania i pakowania zabytków, w których będą one przechowywane tymczasowo. W trakcie trwania akcji ratunkowej, a nawet po jej zakończeniu, należy zapewnić wstęp do nich jedynie osobom upoważnionym. Każdy obiekt powinien zostać skatalogowany, w przypadku narażenia na oddziaływanie czynników szkodliwych poddany wstępnym zabiegom konserwatorskim, a następnie odpowiednio zabezpieczony.

UWAGA:

1. Należy uwzględnić możliwość działania w sytuacji wyłączenia zasilania elektrycznego.
2. Szczegóły procedury pakowania i przemieszczania zagrożonych sakralnych zabytków ruchomych należy skonsultować ze służbami konserwatorskimi.

Gdzie ewakuować?

Należy wyprzedzająco ustalić miejsce, do którego tymczasowo będą przenoszone ruchome zabytki sakralne i zapewnić do niego łatwy dostęp członkom zespołu powołanego w celu ich ewakuowania. Konieczne jest zapewnienie im bezpieczeństwa i ochrony przed zniszczeniem, do

czasu zakończenia akcji ratowniczej, po której wrócą na dotychczasowe miejsca albo do czasu przeprowadzenia ich rozśrodkowania lub ewakuacji. Jeśli zabytki mają ulec jedynie przemieszczeniu w obrębie budynków należących do parafii i pozostać tam, należy wskazać docelowe miejsce ich zdeponowania. W każdym z wymienionych wyżej przypadków muszą one zostać odpowiednio zabezpieczone, zapakowane, opisane. Wskazane miejsce lub miejsca ich usytuowania muszą posiadać odpowiednie zabezpieczenia przed włamaniem, oddziaływaniem czynników atmosferycznych, wilgocią, pożarem itd.

Jak i gdzie rozmieścić obiekty w razie dokonania ich przemieszczenia?

Ustalenie miejsca przemieszczenia należy do administratora lub zarządcy kościoła. Może on konsultować się przy jego doborze z ekspertami, właściwymi służbami i instytucjami ochrony zabytków. Należy wziąć pod uwagę konieczność przeprowadzenia prac adaptacyjnych.

Uwaga końcowa

Zgodnie z § 6 Norm postępowania w sprawach sztuki kościelnej, wydanych przez Konferencję Episkopatu Polski dnia 25 stycznia 1973 r. *Rządcy parafii i kościołów przeprowadzą inwentaryzację przedmiotów kultu i zabytków oraz wyposażenia wnętrza kościoła i kaplic, obiektów kultu, wszystkich pomieszczeń sakralnych oraz kapliczek terenu parafii. Spis taki winien zawierać opis obiektów i ich fotografie. Jeden egzemplarz spisu pozostaje u Rządcy kościoła lub parafii, drugi zaś będzie przekazany do Archiwum Kurialnego. Zaś zgodnie z treścią § 8 Rządca parafii lub kościoła odchodząc z zajmowanego stanowiska, przekazuje swemu następcy wszystkie obiekty sztuk i zabytkowe przedmioty wraz z ich inwentarzem, a z aktu tego sporządza protokół.*

PRZYGOTOWANIE, ORGANIZACJA I PRZEPROWADZENIE ĆWICZEŃ EWAKUACJI

Zgodnie z wymaganiami Rozporządzenia Ministra Spraw wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów⁶, właściciel lub zarządca obiektu przeznaczonego dla ponad 50 osób będących jego stałymi użytkownikami, niezakwalifikowanego do kategorii zagrożenia ludzi ZL IV, powinien co najmniej raz na 2 lata przeprowadzać praktyczne sprawdzenie organizacji oraz warunków ewakuacji z całego obiektu. W przypadku obiektów, w których cyklicznie zmienia się jednocześnie grupa powyżej 50. użytkowników (w szczególności: szkół, przedszkoli, internatów, domów studenckich), praktycznego sprawdzenia organizacji oraz warunków ewakuacji należy dokonać co najmniej raz w roku, jednak w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące od dnia rozpoczęcia korzystania z obiektu przez nowych użytkowników.

Właściciel lub zarządca obiektu powiadamia właściwego miejscowo komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej o terminie przeprowadzenia praktycznego sprawdzenia organizacji oraz warunków ewakuacji z całego obiektu nie później niż na tydzień przed ich przeprowadzeniem. Ćwiczenia te przebiegają zgodnie z zawartymi w Instrukcji Bezpieczeństwa Pożarowego zasadami postępowania w sytuacji pożaru lub innego zagrożenia i mają na celu sprawdzenie znajomości tych zasad przez osoby przebywające w obiekcie oraz ewentualne ujawnienie problemów związanych z ewakuacją osób: zamknięte drzwi ewakuacyjne, zastawione drogi ewakuacyjne, brak słyszalności alarmu pożarowego we wszystkich pomieszczeniach, ryzyko wystąpienia paniki, niedostosowanie dróg ewakuacyjnych do wymogów przepisów ppoż., itp. Zdarza się, że na ćwiczenia te komendant powiatowy (miejski) PSP wysyła jeden lub więcej zastępów (samochodów ratowniczo-gaśniczych z obsadą) w celu obserwacji przez strażaków ewakuacji osób, ale również w celu zapoznania się ze specy-

fiką obiektu oraz z dojazdem pożarowym i zapewnieniem wody do zewnętrznego gaszenia pożaru (hydranty zewnętrzne lub inne źródła wody).

Brak jest jednak przepisów, które systematyzowałyby zasady praktycznego sprawdzenia warunków i organizacji ewakuacji ruchomych zbiorów. Jedyne zapisy – dotyczące niestety tylko muzeów – zawarty jest w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie zabezpieczenia zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą. Istnieje tam zapis, że Instrukcja Bezpieczeństwa Pożarowego oprócz elementów, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie ustawy o ochronie przeciwpożarowej, powinna zawierać wskazanie:

- 1) potencjalnych zagrożeń pożarowych,
- 2) dróg i kierunków ewakuacji zbiorów,
- 3) sposobu sprawdzania organizacji i warunków ewakuacji zbiorów,
- 4) technicznych środków umożliwiających ewakuację zbiorów,
- 5) miejsc przechowywania i eksponowania najcenniejszych zbiorów,
- 6) postępowania przy zabezpieczaniu najcenniejszych zbiorów,
- 7) procedur powiadamiania dyrektora i pracowników muzeum oraz osób tworzących zespoły mające brać udział w ewakuacji zbiorów o powstaniu zagrożenia,
- 8) imion i nazwisk osób tworzących zespoły mające brać udział w ewakuacji zbiorów, a także zajmowanych przez te osoby stanowisk, z określeniem zakresu ich działania i odpowiedzialności.

Wymagania powyższe w bardzo szczegółowy sposób określają wymagania dotyczące nie tylko zasad ewakuacji zbiorów ruchomych (w tym określenie usytuowania najcenniejszych zbiorów, które w pierwszej kolejności należy ewakuować), ale także wymagają określenia zespołów ludzi biorą-

cych udział w ewakuacji i zabezpieczeniu zabytków, a także zasady (procedury, instrukcje) powiadamiania i alarmowania osób funkcyjnych. Zawierają również wymóg opracowania wytycznych (sposobu postępowania, instrukcji, procedury) praktycznego sprawdzenia warunków i organizacji ewakuacji zbiorów. Chodzi tutaj głównie o analizę dróg i kierunków ewakuacji zbiorów z uwzględnieniem ich gabarytów (nie wszystkie ruchomości mogą „przejsć” przez drzwi ewakuacyjne), przydzielenie (wyznaczenie) odpowiedniej liczby osób do ich ewakuacji, ale również sposobów ich demontażu, zdjęcia ze ściany, odkręcenia mocowań, a może przepiłowania (przecięcia) stałych kotw przy użyciu elektronarzędzi, jak i również użycia dodatkowego sprzętu w postaci drabin, lin, podnośników, itp. (w przypadku ich ekspozycji na dużej wysokości).

Niestety, przepis ten dotyczy tylko muzeów, jednak na zasadzie dobrych praktyk warto go implementować do innych obiektów (kościół, domy zakonne, salki, itp.), w których zabytki są przechowywane.

Pomocne może być Rozporządzenie Ministra Kultury w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, które definiuje ochronę zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, jako planowanie, przygotowanie i realizację przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. W trakcie trwania fazy podwyższenia gotowości wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez właściwe organy kierowania kryzysowego oraz fazy reagowania w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej, czyli prowadzenie działań ratowniczych mających na celu zabezpieczenie zabytków nieruchomych prowadzone są działania w zakresie demontażu i ukrycia najcenniejszych detali architektonicznych i elementów wyposażenia, zgromadzenia i utrzymywania w gotowości urządzeń, sprzętu, narzędzi, opakowań, materiałów niezbędnych do wykonania prac zabezpieczających i działań ratowniczych, a także zorganizowania systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania oraz wyznaczenia i przygotowania zespołów ludzkich do prac za-

bezpieczających i działań ochronnych. Organizowanie jest również współdziałanie właścicieli, zarządców i użytkowników zabytków, organów administracji publicznej, specjalistycznych służb, jednostek i instytucji, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz wolontariatu. W samej fazie reagowania prowadzi się akcje ratownicze oraz udziela pomocy jednostkom ratowniczo-gaśniczym. Działania powyższe należy przede wszystkim zaplanować tworząc plany ochrony zabytków. A wszystkie plany powinny być sprawdzone w formie praktycznych ćwiczeń, mimo, że zapis prawny w tym zakresie nie istnieje.

Zgodnie z Art. 23 Ustawy o Państwowej Straży Pożarnej, „w celu rozpoznawania zagrożeń, realizacji nadzoru nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych oraz przygotowania do działań ratowniczych Państwowa Straż Pożarna przeprowadza czynności kontrolno-rozpoznawcze oraz ćwiczenia”. W ramach tego zapisu, Państwowa Straż Pożarna organizuje tak zwane ćwiczenia na obiektach polegające na praktycznym przeciwczeniu różnych aspektów prowadzenia działań ratowniczo-gaśniczych, uwzględniających specyfikę danych obiektów, w tym obiektów zabytkowych i sakralnych. Ćwiczenia te mogą odbywać się „na sucho”, jako praktyczne zapoznanie z obiektem, bez zaangażowania osób przebywających w obiekcie, albo jako pełnoskalowe ćwiczenia o zasięgu powiatowym, angażujące siły i środki PSP, Ochotniczych Straży Pożarnych, Policji, Straży Miejskiej, Pogotowia Ratunkowego, Sił Zbrojnych i innych organizacji oraz wolontariuszy, jak również osób pracujących i przebywających w obiekcie i członków zespołów ratowniczych, których zadaniem jest ewakuacji i zabezpieczenia zabytków nieruchomych i zbiorów ruchomych. W trakcie takich ćwiczeń sprawdzane są plany zawierające zasady powiadamiania i alarmowania, przemieszczania i ewakuacji oraz zabezpieczenia i ukrycia. Ćwiczenia te – w ramach współpracy właściciela zabytków ze służbami i organami – przygotowywane są i planowane z odpowiednim dużym wyprzedzeniem czasowym, a ich przebieg musi być zgodny z planami i procedurami w tym zakresie, gdyż jednym z celów tych ćwiczeń jest właśnie sprawdzenie planów, instrukcji i procedur w zakresie kompletności, realności i zgodności w rzeczywistości warunkami.

CO POWINIEN ZAWIERAĆ PLAN OCHRONY ZABYTKÓW?

Zgodnie z rozporządzeniem rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, plan ochrony zabytku powinien zawierać:

PLAN OCHRONY ZABYTKU NIERUCHOMEGO POWINIEN ZAWIERAĆ

I. CZĘŚĆ OPISOWĄ.

1. Charakterystykę zabytku (należy podać nazwę obiektu, jego charakterystykę i stan zachowania).
2. Wykaz cennych elementów wystroju architektonicznego (jeśli budynek posiada wystrój architektoniczny należy opisać te elementy).
3. Ocenę położenia zabytku w terenie (pozytywne i negatywne uwarunkowania ze względu na ochronę zabytku).
4. Ocenę stanu technicznego obiektu (krótki opis budynku, uwzględniający urządzenia zabezpieczające, instalacje techniczne i możliwe zagrożenia w przypadku ich awarii dla zabytku).
5. Analizę zagrożeń dla zabytku:
  - a) zagrożeń o charakterze kryzysowym (opisać możliwe zdarzenia kryzysowe mogące uszkodzić, zniszczyć zabytek),
  - b) konfliktu zbrojnego (opisać możliwe następstwa działań zbrojnych, skutkujące uszkodzeniem, zniszczeniem zabytku).
6. Opis działania w przypadku wystąpienia zagrożeń o charakterze kryzysowym (przedstawienie koncepcji ochrony zabytku, dla zdiagnozowanych zagrożeń kryzysowych - wskazanie głównych przedsięwzięć, osób odpowiedzialnych za kierowanie ochroną, zasad alarmowania, powiadamiania, kierowania i współdziałania w trakcie prowadzenia działań zapobiegawczo - ochronnych i ratowniczych).
7. Instrukcję postępowania pracowników w razie wystąpienia określonych sytuacji kryzysowych (instrukcja powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników, jak również osób przebywających na terenie obiektu zabytkowego),
8. Opis działania w przypadku konfliktu zbrojnego (przedstawienie koncepcji ochrony zabytku, ze wskazaniem głównych przedsięwzięć, osób odpowiedzialnych za kierowanie ochroną, zasad alarmowania, powiadamiania, kierowania i współdziałania w trakcie prowadzenia działań zapobiegawczo - ochronnych i ratowniczych. Opracowanie wykazu prac koniecznych do zabezpieczenia zabytku przed skutkami działań wojennych, w tym zabezpieczenia cennych elementów architektonicznych wewnętrznych i zewnętrznych zabytku. Dokonanie podziału prac zabezpieczających zabytek na prace I i II kolejności wykonania - według spisu, którego wzór stanowi załącznik nr 2 do instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych).
9. Instrukcję postępowania pracowników w przypadku zaistnienia konfliktu zbrojnego (instrukcja powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników i osób przebywających na terenie obiektu zabytkowego. Sposób powiadamiania pracowników przebywających poza miejscem pracy o konieczności stawienia się na wezwanie w miejscu pracy. Należy określić zasady postępowania pracowników (osób) wyznaczonych do prac ochronno-ratowniczych w razie spodziewanego konfliktu zbrojnego).
10. Zestawienie rodzajów i ilości potrzebnych materiałów, sprzętu do zabezpieczenia zabytku (z określeniem przeznaczenia, sposobu i miejsca pozyskania oraz miejsca przechowywania - można opracować w tabeli).
11. Kalkulację kosztów (określenie niezbędnych środków finansowych, potrzebnych na wyko-

- nanie prac zabezpieczających przy zabytku, np. w tabeli).
12. Schemat lub opis systemu alarmowania i powiadamiania, kierowania oraz współdziałania i łączności (stworzenie systemu alarmowania i powiadamiania oraz zasad kierowania ochroną zabytku i współdziałania z organami: administracji, zarządzania kryzysowego, obrony cywilnej i konserwatorskimi odpowiedniego stopnia, a także jednostkami ratowniczymi i instytucjami wyspecjalizowanymi w świadczeniu usług ratowniczo-konserwatorskich. Na schemacie lub w formie opisowej należy przedstawić powiązania funkcjonalne jednostek organizacyjnych w sytuacjach zagrożenia i działaniach ratowniczych, podać sposób łączności, numery tel. służbowych oraz sygnały alarmowe).
  13. Kartę projektową (kartę opracowuje się dla nieruchomości obiektów budowlanych, które posiadają cenne elementy wystroju architektonicznego podlegające zabezpieczeniu lub wymagają wzmocnienia elementów konstrukcji; powinna ona zawierać szkic ukazujący sposób technicznego zabezpieczenia cennych detali architektonicznych zabytku nieruchomego (np. portal, tympanon, rzeźba), wykaz prac i materiałów, kalkulację sił i środków oraz określenie czasu wykonania prac zabezpieczających. Zadania i czynności opisane w „Karcie” realizuje się w razie konfliktu zbrojnego).
  14. Plan oznakowania zabytku znakiem rozpoznawczym konwencji haskiej (oznakowanie zabytku nieruchomego wykonuje się na wypadek konfliktu zbrojnego; plan oznakowania zabytku znakiem rozpoznawczym konwencji haskiej - w formie szkicu lub na fotografiach - powinien przedstawiać sposób rozmieszczenia znaków na obiekcie zabytkowym; nanosząc na szkic lub fotografię miejsca mocowania znaków należy stosować się do ustalonych zasad, dobierając wielkość znaku do skali obiektu na planie. Należy opisać materiał, z którego będzie wykonany znak, jego rozmiar rzeczywisty oraz sposób mocowania. Graficzny Plan oznakowania zabytku zamieszcza się w końcowej części planu ochrony - załącznikach).
  15. Wykaz osób wyłączonych z obowiązku czynnej służby wojskowej.
  16. Wykaz kart tożsamości (wydawanych przez kierownika jednostki organizacyjnej dla osób przydzielonych do ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego).
  17. Sposób dokumentowania działań ratowniczych oraz informowania o stratach, szkodach i potrzebach w zakresie ich likwidacji (dokumentowanie działań ratowniczych, informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji prowadzi się w okresie wystąpienia zagrożenia, trwania działań ratowniczych oraz po ustąpieniu zagrożenia; informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji wykonuje się w formie znormalizowanego formularza - wzór stanowi załącznik nr 10 do instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, który po wypełnieniu przesyła się do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz organu zatwierdzającego plan ochrony zabytku/ów).

II. CZĘŚĆ GRAFICZNĄ.

1. Mapę usytuowania zabytku nieruchomego w terenie - na mapie, w czytelnej skali zaznacza się używając „znaków umownych”: obiekt zabytkowy, stanowisko kierowania, drogi dojazdowe, ważne punkty infrastruktury bezpieczeństwa (hydranty, wyłączniki zasilania prądu, centralnego ogrzewania, gazu, itp.), miejsca składowania materiałów i sprzętu do zabezpieczenia obiektu, rejony i rodzaje zagrożenia dla zabytków. Na mapie lub planie należy przedstawić usytuowanie obiektu zabytkowego z przyległym terenem, drogami, szlakami komunikacyjnymi oraz innymi obiektami, a także źródłami ewentualnych zagrożeń, itp. Znaki taktyczne, którymi należy się posłużyć przy sporządzaniu planu są zamieszczone w załączniku nr 1 do „Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”.
2. Zdjęcie/cia zabytku nieruchomego, podlegającego ochronie, stanowią dokumentację obiektu. Powinny eksponować charakter-

styczną bryłę zabytku oraz fragmenty przyległego terenu. Do każdego z nich należy dołączyć opis, podając nazwę obiektu oraz określając, jaką część zabytku prezentuje zdjęcie (np. front pałacu z portalem; widok pałacu od strony parku).

3. Zdjęcia (choćby jedno) detalu architektonicznego podlegającego zabezpieczeniu – powinny mieć charakter fotografii dokumentacyjnej. Ekspozycję należy odpowiednio powiększyć oraz wskazać w opisie, jakiego elementu architektonicznego dotyczy (np. tympanon, portal, strona zachodnia).

III. ZAŁĄCZNIKI:

(mapy, zdjęcia, schematy, tabele, szkice).

PLAN OCHRONY ZABYTKÓW RUCHOMYCH POWINIEN ZAWIERAĆ

I. CZĘŚĆ OPISOWĄ:

1. Charakterystykę zabytku (innego obiektu budowlanego), w którym przechowywane są zabytki ruchome (należy podać nazwę obiektu, jego charakterystykę i stan zachowania).
2. Ocenę położenia zabytku w terenie (pozytywne i negatywne uwarunkowania ze względu na ochronę zabytków ruchomych).
3. Ocenę stanu technicznego obiektu (krótki opis, uwzględniający urządzenia zabezpieczające zabytki przed kradzieżą i zniszczeniem, instalacje techniczne i możliwe zagrożenia w przypadku ich awarii dla zabytków ruchomych).
4. Wykaz wszystkich zabytków ruchomych (podać rodzaj prowadzonej ewidencji zabytków ruchomych, można dołączyć dokumentację fotograficzną).
5. Charakterystykę najcenniejszych zabytków ruchomych (należy opisać najcenniejsze zabytki ruchome oraz ich stan zachowania, można dołączyć dokumentację fotograficzną).
6. Analizę zagrożeń dla zabytków ruchomych:
  - a) zagrożeń o charakterze kryzysowym (opisać możliwe zdarzenia kryzysowe grożące uszkodzeniem, zniszczeniem zabytków ruchomych),
  - b) konfliktu zbrojnego (opisać możliwe następstwa działań zbrojnych, skutkujące uszkodzeniem, zniszczeniem, kradzieżą zabytków ruchomych).
7. Opis działania w przypadku wystąpienia zagrożeń o charakterze kryzysowym (przedstawienie koncepcji ochrony zabytków ruchomych, dla zdiagnozowanych zagrożeń kryzysowych – wskazanie głównych przedsięwzięć, osób odpowiedzialnych za kierowanie ochroną, zasad alarmowania, powiadamiania, kierowania i współdziałania w trakcie prowadzenia działań zapobiegawczo-ochronnych i ratowniczych).
8. Instrukcję postępowania pracowników w razie wystąpienia określonych sytuacji kryzysowych (powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników oraz osób przebywających na terenie obiektu zabytkowego).
9. Opis działania w przypadku konfliktu zbrojnego – to przedstawienie koncepcji ochrony zabytków ruchomych, ze wskazaniem głównych przedsięwzięć, osób odpowiedzialnych za kierowanie ochroną, zasad alarmowania, powiadamiania, kierowania i współdziałania w trakcie prowadzenia działań zapobiegawczych, ochronnych i ratowniczych. Jest opisem planowanych czynności, mających na celu zabezpieczenie zabytków ruchomych na wypadek konfliktu zbrojnego, uwzględniającym wykaz zabytków podlegających:
  - a) zabezpieczeniu w miejscu stałego przechowywania,
  - b) przemieszczeniu do innych przygotowanych pomieszczeń jednostki organizacyjnej,
  - c) rozśrodkowaniu do innych wytypowanych i przygotowanych obiektów w tej samej miejscowości,
  - d) ewakuacji do wyznaczonych i uprzednio przygotowanych obiektów poza miejscowością ich stałego przechowywania, jeżeli nie ma możliwości ich właściwego zabezpieczenia w miejscu lub tej samej miejscowości oraz zapewnienia stałego dozoru przechowywania,
  - e) ewakuacji najcenniejszych zabytków za granicę.
10. Podział prac zabezpieczających zabytki ruchome na prace I, II i III-ciej kolejności wykonania. W pierwszej kolejności należy zabezpieczyć zabytki najcenniejsze, w drugiej

cenne, zaś pozostałe dopiero po zakończeniu zabezpieczenia zabytków z I i II-giej kolejności zabezpieczenia.

11. Instrukcję postępowania pracowników w przypadku zaistnienia konfliktu zbrojnego (powinna zawierać m.in. sposób powiadamiania pracowników i osób przebywających na terenie obiektu zabytkowego; sposób powiadamiania pracowników przebywających poza miejscem pracy o konieczności stawienia się na wezwanie w miejscu pracy. Należy określić zasady postępowania osób wyznaczonych do prac przy zabezpieczaniu zabytków ruchomych w razie spodziewanego konfliktu zbrojnego).
12. Zestawienie rodzajów i ilości potrzebnych materiałów, sprzętu do zabezpieczenia zabytków ruchomych (z określeniem przeznaczenia, sposobu i miejsca pozyskania oraz miejsca przechowywania - można opracować w tabeli).
13. Kalkulację kosztów (określenie niezbędnych środków finansowych, potrzebnych na zabezpieczenie zabytków ruchomych, np. w tabeli).
14. Schemat lub opis systemu alarmowania i powiadamiania, kierowania oraz współdziałania i łączności (stworzenie systemu alarmowania i powiadamiania oraz zasad kierowania ochroną zabytku i współdziałania z organami: administracji, zarządzania kryzysowego, obrony cywilnej, i konserwatorskimi odpowiedniego stopnia, a także jednostkami ratowniczymi i instytucjami wyspecjalizowanymi w świadczeniu usług ratowniczo-konserwatorskich. Na schemacie lub w formie opisowej należy przedstawić powiązania funkcjonalne jednostek organi-

zacyjnych w sytuacjach zagrożenia i działaniach ratowniczych, podać sposób łączności, numery tel. służbowych oraz sygnały alarmowe).

15. Wykaz osób wyłączonych z obowiązku czynnej służby wojskowej.
16. Wykaz kart tożsamości (wydawanych przez kierownika jednostki organizacyjnej dla osób przydzielonych do ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego).
17. Sposób dokumentowania informowania o stratach, szkodach w zabytkach ruchomych i potrzebach w zakresie ich likwidacji (dokumentowanie działań ratowniczych, informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji prowadzi się w okresie wystąpienia zagrożenia, trwania działań ratowniczych oraz po ustąpieniu zagrożenia. Informowanie o stratach i potrzebach w zakresie ich likwidacji wykonuje się w formie znormalizowanego formularza - wzór stanowi załącznik nr 10 do instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, który po wypełnieniu przesyła się do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz organu zatwierdzającego plan ochrony zabytku/ów).

II. CZĘŚĆ GRAFICZNĄ.

1. Trasy główne i zapasowe rozśrodkowania i ewakuacji, i ewakuacji najcenniejszych zabytków ruchomych za granicę (jeżeli zaplanowano ewakuację zabytków ruchomych).
2. Zdjęcie/cia zabytków ruchomych.

III. ZAŁĄCZNIKI:

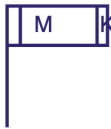

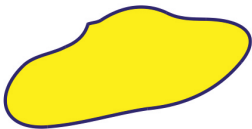

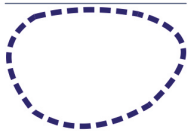
(mapy, schematy, tabele, szkice, fotografie).

ZAŁĄCZNIKI

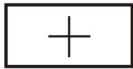

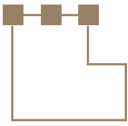

1. Załącznik nr 1 do Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
2. Załącznik nr 2 do instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
3. Załącznik nr 10 do instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

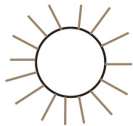

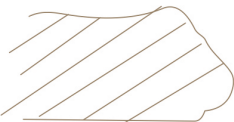
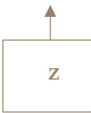

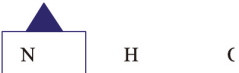
ZNAKI UMOWNE STOSOWANE W CZĘŚCI GRAFICZNEJ PLANU

OPIS ZNAKU	SYMBOL ZNAKU
STANOWISKO KRAJOWE KIEROWANIA OCHRONĄ ZABYTKÓW (znak ze skrótem „MK” - stanowisko kierowania ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego)	
STANOWISKO WOJEWÓDZKIE KIEROWANIA OCHRONĄ ZABYTKÓW (znak ze skrótem „WKZ” - stanowisko kierowania wojewódzkiego konserwatora zabytków)	
TRASA EWAKUACJI (KOLUMNY)	
REJON (STREFA) SKAŻEŃ	
PRZEWIDYWANE UDERZENIA LOTNICTWA PRZECIWNIA	
ŚRODKI TRANSPORTU (znak ze skrótem „Z” - zabytki)	
TRANSPORT KOLEJOWY Z ZABYTKAMI	
REJON ZALEWÓW I ZATOPIEŃ	

POŻAR PRZESTRZENNY	
ZABYTKI NIERUCHOME PODLEGAJĄCE OCHRONIE	
ZABYTKI RUCHOME PODLEGAJĄCE OCHRONIE	
REJON ROZŚRODKOWANIA ZABYTKÓW RUCHOMYCH	
DOBRA KULTURY PODLEGAJĄCE OCHRONIE SPECJALNEJ	
DOBRA KULTURY WPISANE NA „LISTĘ ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I PRZYRODNICZEGO UNESCO”	
KOŚCIÓŁ	
KLASZTOR	

CERKIEW	
SYNAGOGA	
ZABYTKOWA KAPLICZKA	
CMENTARZ (WOJSKOWY, WOJENNY)	
ZAMEK	
RUINY	
ZABYTEK ARCHITEKTONICZNY (PAŁAC, DWOREK, DOM ZABYTKOWY)	
ZABYTEK BUDOWNICTWA LUDOWEGO	

ZABYTEK TECHNIKI	
GRODZISKO	
PARK NARODOWY	
PARK ZABYTKOWY	
INNE ZABYTKI	
POMNIK	
MIEJSCE MARTYROLOGII	
POLE BITWY	

PARK KRAJOBRAZOWY	
SCHRON NA UKRYCIE ZABYTKÓW RUCHOMYCH	
INSTYTUCJE KULTURY: - T - teatr - B - biblioteka, - M - muzeum, - A - archiwum, - G - galeria	
OBIEKT DZIEDZICTWA NARODOWEGO	

*Załącznik nr 2 do Instrukcji
przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków
na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*

SPIS PRZEWDYWANYCH PRAC ZABEZPIECZAJĄCYCH OBIEKT .....

Lp.	Elementy obiektu podlegające zabezpieczeniu	Proponowany sposób zabezpieczenia	Orientacyjnie ustalono				Uwagi
			Sily	Środki	Czas wykonania zadania	Koszty	

*Załącznik nr 10 do Instrukcji
przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków
na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*

FORMULARZ ZGŁOSZENIA STRAT W ZABYTKU

Lp.	Miejscowość (adres, gmina)	Obiekt, nr wpisu do rejestru zabytków (ewidencji) lub inwentarz itp.	Funkcja	Właściciel, użytkownik, zarządca	Rodzaj, zwięzły opis i przyczyna strat	Wartość strat i przewidywane źródła finansowania ich usunięcia	Adnotacja o weryfikacji strat na miejscu przez organ ochrony zabytków	Wykonywane prace ratowniczo-zabezpieczające, konserwatorskie, organ prowadzący ewentualne postępowania wyjaśniające